

MM AURORE XXV

FiBO

SUOMALAINEN BAROKKIORKESTERI

RITARIHUONEEN RESIDENSSISARJA

Pe 14.2.2025
klo 19
Ritarihuone
Helsinki

YSTÄVÄNPÄIVÄBAROKKI

Säkenöiviä tansseja Euroopasta

Telemann–Purcell–Rameau–Rebel–Roman

Peter Spišský, viulu ja liidaus
Suomalainen barokkiorkesteri

MUISTA MYÖS SARJALIPPU!

Pe 21.3.2025
klo 19
Ritarihuone
Helsinki

VERSAILLES'N TUOKSUJA

Vivahteikasta barokkia Ranskasta

Marais – De la Guerre – Couperin – Rameau

FiBO Players vieraanaan Markku Luolajan-Mikkola, viola da gamba

HUOM. Konsertin yhteydessä käytetään mietoja hajusteita.

Pe 11.4.2025
klo 19
Ritarihuone
Helsinki

BÖÖMIN SIETÄMÄTÖN KEVEYS

Moniäänistä ensemble- ja orkesterimusiikkia

Muffat–Biber

Sirkka-Liisa Kaakinen-Pilch, viulu ja liidaus
Suomalainen barokkiorkesteri

AURORE

Helsingin Renessanssi-
musiikkijuhlat

30.1.–2.2.
2025

Vanhan musiikin sarja **Musiikkitalossa** | KEVÄT 2025

HELSINGIN BAROKKIORKESTERI

SU 26.1. KLO 16
CAMERATA-SALI

Bach, Scarlatti

Aapo Häkkinen, *cembalo*

LA 22.2. KLO 19
KONSERTTISALI

Hamlet

Scarlatti, Gasparini, Carcani, Vignati

Roberta Mameli, *sopraano*
Le Concert de l'Hostel Dieu
Franck-Emmanuel Comte, *johtaja*

TI 4.3. KLO 19
KONSERTTISALI

Improvisaatiokonsertti
yhteistyössä
Organum-seuran kanssa

Sietze de Vries, *urut*

SU 23.3. KLO 16
KONSERTTISALI

Turku 1825

Haydn, Ries, Romberg

Pauliina Fred, *huilu*
Maria Kubizek, Minna Kangas, *viulu*
Hanna Pakkala, *alttoviulu*
Jussi Seppänen, *sello*
Ensemble Régence sonore

PE 18.4. KLO 18
KONSERTTISALI

Stabat mater

Buxtehude, Monteverdi, Victoria

Ana Vieira Leite, *sopraano*
Helsingin Barokkiorkesteri
Aapo Häkkinen, *johtaja*

SU 18.5. KLO 16
huom! VANHA KIRKKO

Rameau, Marais, Forqueray

Graciela Gibelli, *sopraano*
Il Suonar Parlante
Helsingin Barokkiorkesteri
Vittorio Ghielmi,
viola da gamba & johtaja

MUSIIKKITALO
ticketmaster

Liput palvelumaksuineen 25–60 €

Liput Musiikkitalon konsertteihin Musiikkitalon lipunmyynnistä.
Liput kirkkokonserttiin Ticketmasterista.

www.hebo.fi

Yhteistyössä

Kalle Järvenpää Design

KALLION KIRJASTO

BAROKKI KUOPIO

16.–20.7.2025
juhla/julistus

barokkikuopio.com

ENSEMBLE NYLANDIA

Ajankohtaiset tapahtumatiedot osoitteessa:
ensemblenylandia.info

CAFÉ BAROCK

Vanhaa musiikkia uusissa paikoissa
cafebarock.com

SISÄLLYS

6
AURORAN ESIINTYJÄT

10
ESIPUHE

12
HARHAPOLUILLA
Teokset – 17

28
METSÄN SULOISESSA VARJOSSA
Teokset – 32

46
PRÆTER RERUM SERIEM
Teokset – 57

62
MISSA PAPAE MARCELLI
Teokset – 68

AURORENIN

ARTE MINIMA
Irene Brigitte – *sopraano*
David Hackston – *altto* ⋆ *basso*
Nuno Raimundo ⋆ Ricardo Leitão Pedro – *tenori*
Luís Neiva – *basso*
António Godinho ⋆ Carlos Sánchez
João Távora ⋆ Silvia Cortini – *nokkahuilu*
Pedro Sousa Silva – *nokkahuilu* ⋆ *musiikin johto*

CAPPELLA PRAENESTINA
Linnéa Sundfaer Casserly ⋆ Sirkku Rintamäki
Mats Lillhannus ⋆ Martti Anttila
Valter Maasalo – *laulu*

DUO ACCENTI
Hannah Ely – *sopraano*
Harry Buckoke – *viola da gamba*

ENSEMBLE NYLANDIA
Petri Arvo – *nokkahuilu* ⋆ *dulcian (to)*
Mikko Ikäheimo – *luuttu (to)*

—

Renessanssitraversoconsort Intra Vires (pe):
Vera Plosila – *diskantti- ja tenoritraverso*
Eerika Perkkiö ⋆ Sini Vahervuo – *tenoritraverso*
Ilkka Eronen – *bassotraverso*
Olli Hyyrynen – *luuttu*

Esiintyjien tarkemmat esittelyt Auroren verkkosivuilla
aurore.fi/esiintyjat

ESIINTYJÄT

I DODICI

Linnéa Sundfær Casserly • Sirkku Rintamäki – *sopraano*

David Hackston – *altto* • *tenori*

Mats Lillhannus • Jaime Belmonte • Juho Punkeri

Martti Anttila • George Parris – *tenori*

Valter Maasalo – *baritoni*

Sampo Haapaniemi • Riku Laurikka • Antti Vahtola – *basso*

Ilpo Laspas – *urut*

Kari Turunen – *musiikinjohto*

LAULAJAT. PUUPIIRROS (1548), JOST AMMAN (N. 1539–1591), TEOKSESTA STÄNDEBUCH.

AATAMI JA EEVA PARATIISISSA. PUUPIIRROS (1509),
LUCAS CRANACH VANHEMPI (1472–1553).

SULOSOINTUJA PAAVALIN-KIRKOSSA

Ke 5.2. klo 19
»TULE, HENKÄYS HILJAINEN»
Musiikkia kynttilänvalossa • Krista Pellikka ja Valtteri Saarikko, urut, piano, laulu ja huilu • Vapaa pääsy

La 8.3. klo 15
ELOKUVAMUSIIKIN KONSERTTI
Valtteri Saarikko ja Krista Pellikka, urut, piano, laulu ja huilu • Vapaa pääsy, vapaaehtoinen maksu yhteisvastuukeräyksen hyväksi

La 22.3. klo 16
KODALY-SEURAN KONSERTTI
Cantinovum-kuoro ja solisteja, johtaa Rita Varonen
Vapaa pääsy, ohjelma 20 €

TULE MUKAAN
MESSULAULUKUOROON!
Keskiviikkoisin klo 17–17.45 ennen *Puolen tunnin messua*.

Lue lisää
helsinginseurakunnat.fi/paavalinseurakunta/tapahtumat

Kirkko Helsingissä
PAAVALIN SEURAKUNTA

ESIPUHE

KAHDESTOISTA AURORE JUHLII JÄLLEEN renessanssimusiikkia kaikessa loistossaan ja erityisesti sen suurimpiin mestareihin kuuluvan GIOVANNI PIERLUIGI DA PALESTRINAN 500. merkkivuotta. Tänä vuonna toivotammekin tervetulleeksi Palestrinaan erikoistuneen kuoronjohtaja KARI TURUSEN, jota on perustajajäsenenä myös kiittäminen koko Auroren olemassaolosta.

Mikään festivaali ei synny tyhjiössä, ja meillä on jälleen monia muitakin tahoja ja henkilöitä kiitettävänä heidän ponnisteluistaan Auroren eteen. Suuret kiitokset ennen kaikkea Paavalin seurakunnalle mahdollisuudesta työskennellä Paavalinkirkon upeiden holvikaarien alla – on vaikea kuvitella täydellisempää paikkaa tälle nimenomaiselle musiikille. Kiitos kaikille rahastoille, säätiöille ja organisaatioille jotka ovat tukeneet meitä taloudellisesti. Kiitos maistiaiskonsertin mahdollistamisesta Ensemble Nylandian Café Barock -konserttisarjalle ja Kallion kirjastolle. Kiitos kaikille muusikoillemme, jotka monivuotisella asiantuntemuksellaan ja yhteistyöllään herättävät musiikin eloon tässä ja nyt. Kiitos Auroren ohjelmistosuunnittelusta taiteelliselle työryhmälle, johon kuuluvat MATS LILLHANNUS, SINI VAHERVUO, DAVID HACKSTON ja GEORGE PARRIS.

Ja suurkiitos, jälleen kerran, teille kaikille jotka istutte yleisössä. Toivomme, että tarjoamamme musiikki luo jälleen valoa keskelle sydäntalvista Helsinkiä.

Suomen vanhan musiikin liitto Svamuli myönsi viime keväänä Aurorelle *Vuoden vanhan musiikin teko 2023* -palkinnon, jonka valitsijana toimi musiikkitoimittaja RISTO NORDELL. Hän puhui palkinnonjakotilaisuudessa Auroresta niin sydäntälämmittävästi, että pyysimme saada lainata hänen sanojaan tämän vuoden ohjelmakirjan esipuheeksi. Viimeiset, muttei vähäisimmät, kiitokset kuuluvat siis Ristolle hänen kauniista sanoistaan!

SANNI ANTIKAINEN
toiminnanjohtaja

”OLEN VALINNUT VUODEN 2023 VANhan musiikin teko -palkinnon saajaksi Aurore – Helsingin renessanssimusiikkijuhlat.

Suomalaista vanhan musiikin kenttää on jo vuosikymmenien ajan hallinnut barokkimusiikki. Keskiajan- ja renessanssimusiikin laulaminen, soittaminen – ja ennen kaikkea kuuleminen konserteissa – on muutamaa yhtyettä lukuun ottamatta ollut tässä maassa perin harvinaista herkkua.

Mutta tammikuun 16. päivä 2014 kaikki oli jo toisin: silloin käynnistyivät ensimmäiset *Aurore – Helsingin renessanssimusiikkijuhlat*, ensimmäinen renessanssimusiikin festivaali Suomessa. Tällä festivaalilla maamme kirjoitettiin eurooppalaisen vanhan musiikin liikkeen historiaan sen täysipainoisena jäsenenä. Renessanssimusiikin marginaaliasema Suomessa oli päättynyt.

Jo ensimmäisistä renessanssimusiikkijuhlista alkaen Auroren oivaltavaan ohjelmiston suunnitteluun ja äärimmäisen kunnianhimoiseen taiteelliseen tasoon on voinut luottaa. Yleisöä on hemmoteltu 1400- ja 1500-lukujen musiikin harvinaisuuksilla, mutta myös aikakauden tunnetuilla mestariteoksilla. Kuuntelijoiden lisäksi festivaalia ovat rakastaneet suomalaiset renessanssimusiikin taitajat, sillä mikäpä muu kuin Aurore olisi tarjonnut heille vuosien ajan säännöllisen tilaisuuden esitellä sitkeän harjoittelun ja uutteran tutkimuksen hedelmiä.

Viime vuosina Aurore on hemmotellut meitä myös kansainvälisen huipputason esiintyjillä. Enää ei ole tarvinnut matkustaa Englantiin kuunnellakseen esimerkiksi Stile Antico -yhtyettä.

Renessanssin vokaalipolyfonia edustaa minulle yhtä
länsimaisen taidemusiikin suurenmoisinta
aikakautta. Kiitos Auroren, tuo korvia
hivelevä aarteisto on nyt mei-
dän kuultavis-
samme.»

RISTO NORDELL

TO 30.1.2025 KLO 19

HARHAPOLUILLA

SÄVELTÄJÄMESTARI PALESTRINAN
MAALLINEN PUOLI

Lauluyhtye
CAPPELLA PRAENESTINA

Soitinyhtye
ENSEMBLE NYLANDIA

Taiteellinen suunnittelu
MATS LILLHANNUS

Yhtyeiden kokoonpanot ovat sivulla 6.

Giovanni Pierluigi da Palestrina (1525–1494)
O BELLA NINFA MIA

Anon.
VESTIVA I COLLI
(Palestrina)

Palestrina
CON DOLC' ALTIER ET AMOROSO CENNO
AHI CHE QUEST'OCCHI MIEI

Francesco Rognoni Taeggio (?–1626)
PULCHRA ES AMICA MEA
(Palestrina)

Palestrina
LA CRUDA MIA NEMICA
DOLOR NON FÙ
DA COSÌ DOTTA MAN

Francesco da Milano (1497–1543)
RICERCAR QUARTO
FANTASIA

→

Kappaleiden sanat alkavat sivulta 17.

Rognoni Taeggio
IO SON FERITO, AHI LASSO
(Palestrina)

Palestrina
CHIARE FRESCHE ET DOLCE ACQUE

Francesco da Milano
RICERCAR
RICERCAR OTTAVO

Palestrina
SE LAMENTAR AUGELLI

Bartolomé de Selma y Salaverde (n. 1595–n. 1638)
VESTIVA I COLLI
(Palestrina)

Palestrina
VESTIVA I COLLI

MESTARIN HARHARETKET

Italian myöhäisrenessanssin aikana kukoistanut moniääninen vokaalimusiikki jakautui kahteen selkeästi erottuvaan haaraan: kirkkomusiikkiin, jota käytettiin liturgisiin tai hengellisiin tarkoituksiin, ja maalliseen musiikkiin, joka toimi viihteenä varakkaammille luokille. Yksi kukoistuksen merkittävimmistä taustatekijöistä oli 1500-luvun vaihteen tienoilla kehittynyt kirjapainotaito. Vuosisadan alkupuolella syntyi uusi teollisuudenala, jonka tärkein keskus oli Venetsia. Uusien nuottijulkaisujen painosmäärät ja mahdollisuudet päästä niteisiin käsiksi muuttuivat lähes vallankumouksellisella tavalla. Samalla säveltäjät saivat uuden kannustimen työlleen: perinteiset mesenaatit – maalliset ruhtinaat ja kirkon instituutiot – säilyivät tärkeässä roolissa, mutta myös monet uudella alalla onneaan kokeilevat musiikkikustantajat etsivät jatkuvasti uutta musiikkia ja uusia säveltäjiä julkaistavaksi.

Oli hyvin tavallista, että säveltäjät kirjoittivat sekä maallista että hengellistä musiikkia ja työstivät usein eri suuntausten teoksia jopa rinnakkain. Jotkin säveltäjät tulivat kuitenkin aikanaan tunnetuiksi, tai ainakin jälkikäteen muistetuiksi, vain jomman kumman kategorian musiikistaan. Esimerkiksi Luca Marenzio (n. 1554–1599) tunnetaan nykyään lähes yksinomaan maallisista madrigaaleistaan, joiden myötä hänet on nostettu koko tyylilajin loisteliaimpien mestarien joukkoon. Hän sävelsi myös runsaasti kirkkomusiikkia, mutta nämä teokset ovat jääneet täysin hänen rikkaan maallisen tuotantonsa jalkoihin.

Samankaltaisen, vaikkakin päinvastaisen tilanteen voidaan sanoa pätevän tämän illan konsertin päähenkilöön. Giovanni Pierluigi da Palestrina on 1500-luvun lopulta lähtien ja myöhemmän musiikinhistorian aikana nostettu yhdeksi merkittävimmistä italialaisen renessanssin ajan kirkkomusiikin säveltäjistä ja kanoniseksi esikuvak-

Teksti: Mats Lillhannus • Kääntänyt ruotsista: Sanni Antikainen

si kaikille myöhemmille sukupolville. Tämän lähes pyhimysmäisen roolin varjoon on usein jäänyt se seikka, että Palestrina sävelsi pitkän uransa aikana runsaasti musiikkia myös maallisiin tarkoituksiin. Juuri tähän Palestrinan vähemmän tunnettuun puoleen keskitymme tämän illan konsertissa.

Giovanni Pierluigi da Palestrina aloitti uransa urkurina kotikaupungissaan Palestrinassa, mutta muutti Roomaan, kun piispa, jonka alaisuudessa hän oli työskennellyt, nimitettiin paaviksi 1550-luvun alussa. Läheinen kontakti paavinistuimeen ja Vatikaanivaltioon säilyi koko Palestrinan uran ajan, vaikka yhteistyössä ilmenikin ajoittaisia kriisejä. Naimisissa olevana miehenä hänet esimerkiksi erotettiin virastaan Pietarinkirkon muusikkona, kun uusi paavi päätti vuonna 1555 soveltaa kirkon työntekijöitä koskevia sääntöjä edeltäjiään tiukemmin.

Palestrinan neljännen, viisiäänisen motettikokoelman paavi GREGORIUS XIII:LLE omistetussa esipuheessa on myös paljon puhuttu kohta, jossa säveltäjä näyttää ottavan etäisyyttä maallisten madrigaalien säveltämiseen: »[...] lauluja, jotka ovat intohimon valtaamien miesten kirjoittamia ja johdattavat nuorison turmelukseen [...] punastun häpeästä ja suren sitä, että minut on laskettu heidän joukkoonsa [...].» Ironista kyllä, kaikki neljännen kirjan motetit perustuvat Raamatun Korkean veisun (eli Laulujen laulun) teksteihin, jotka ovat täynnä aistillisia vertauksia ja rakastavaisten dialogeja. Eikä siinä kaikki – vain kaksi vuotta tämän kokoelman julkaisun jälkeen Palestrina julkaisi toisen, neliäänisen madrigaalikokoelmansa, ikään kuin mitään ei olisi koskaan tapahtunutkaan.

On ehkä syytä muistaa, että 1500-luvulla hengellinen ja maallinen maailma eivät olleet niin kaukana toisistaan kuin voisi kuvitella. Paavin johtama Vatikaanivaltio oli myös merkittävä maallinen toimija, joka omisti laajoja maa-alueita Keski-Italiassa, ja kirkon merkkihenkilöillä oli näin ollen vaikutusvaltaa myös maallisissa asioissa. Piispat, kardinaalit ja paavit valittiin varakkaista aatelissuvuista, ja se, missä määrin kirkon palvelukseen astuneet aatelismiehet luopuivat aiemmasta hovien elämäntyylistään, vaihteli suuresti. Tämän seurauksena instru-

mentaalimusiikki, maalliset madrigaalit, taide ja kirjallisuus kukoistivat monien kardinaalien hoveissa, ja muusikot ja säveltäjät pystyivät yhtä lailla palvelemaan sekä hengellisiä että maallisia musiikillisia tarpeita sulassa sovussa.

Kirkollisen työnsä ohella Palestrina sävelsi koko uransa ajan myös maallista musiikkia, vieläpä varsin hyvällä menestyksellä. Esimerkiksi hänen ensimmäisestä, neliäänisestä madrigaalikokoelmastaan, jonka ensipainos julkaistiin Roomassa vuonna 1555, tuli niin suosittu että se ilmestyi myöhemmin ainakin viitenä uutena painoksena, joista viimeinen niinkin myöhään kuin vuonna 1605. Useita hänen madrigaalejaan levisi myös ympäri Eurooppaa erilaisten madrigaaliantologioiden eli kokoelmien kautta. Toinen osoitus näiden madrigaalien suosiosta ovat lukuisat niistä tehdyt instrumentaalisovitukset ja koristeelliset *diminuutiot*, joita syntyi sekä säveltäjän elinaikana että sen jälkeen.

TEOKSET

Illan konsertin musiikki on poimittu eri julkaisuista ja kokoelmista, jotka yhdessä kattavat suurimman osan Palestrinan urasta. Tuotannon alkupäähän kuuluu neliääninen madrigaali *Con dolce, altiero et amoroso cenno*, joka julkaistiin antologiassa vuonna 1554. Tämä madrigaali, yhdessä hänen ensimmäisen messukokoelmansa kanssa, on varhaisimpia painettuja teoksia Palestrinan kynästä. Varhaistuotantoon kuuluu myös laaja madrigaalisarja *Chiare, fresche et dolci acque*, joka julkaistiin vuonna 1558. Näissä teoksissa voi kuulla vaikutteita 1500-luvun alun madrigalisteilta, kuten PHILIPPE VERDELOT'LTA ja JACQUES ARCADELT'LTA.

Kun siirrymme Palestrinan myöhempään madrigaalituotantoon 1580-luvulle, josta esimerkkinä mm. konsertin avauskappale *O bella ninfa mia*, käy selväksi, että Palestrina pysyi ajan hermolla ja omaksui ainakin valikoivasti kevyemmän ja leikkisämmän tyylin, joka oli tullut muotiin nuorempien madrigaalisäveltäjien keskuudessa. Tässä vai-

heessa Palestrina oli epäilemättä myös tutustunut niinikään Roomassa vaikuttaneen, jo aiemmin mainitun Marenzion teoksiin.

Myöhäiselle 1500-luvulle tyypillisiä ovat myös kolmiääniset, luuttu- tai cembalosäestykselliset canzonetat *Ahi che quest'occhi miei* ja *Da così dotta man*, jotka ovat jo varsin kaukana siitä eteerisestä estetiikasta, jonka yleensä yhdistämme Palestrinaan.

Näiden kronologisten ääripäiden välimaastossa sijaitseva *Vestiva i colli* ansaitsee erityismaininnan Palestrinan maallisista sävellyksistä ehkä kaikkein laajimmalle levinneenä. Tämä vuonna 1566 ensi kertaa julkaistu madrigaali ilmestyi myöhemmin erilaisissa kokoelmissa Alankomaissa, Englannissa ja Saksassa, useiden italialaisten uusintapainosten lisäksi. *Vestiva i colli* nousi myös yhdeksi suosituimmista *diminuutioiden*, koristeellisten instrumentaalisovitusten, pohjana käytetyistä madrigaaleista – illan aikana kuullaan kaksi tällaista variaatioteosta. Pyörrämme myös takaisin aiemmin mainitun neljännen motettikokoelman sekä hengellisen ja maallisen maailman vuorovaikutuksen pariin motettiin *Pulchra es amica mea* pohjautuvien diminuutioiden kautta.

Kokonaisuus täydentyy valikoimalla FRANCESCO DA MILANON luutulle säveltämiä soolokappaleita. Merkittävän osan urastaan paavinistuimen vaikutuspiirissä Roomassa viettänyttä Francescoa pidettiin yleisesti kautta Euroopan aikansa merkittävimpänä luutistina, ja hänen musiikkiaan julkaistiin useissa laajalle levinneissä kokoelmissa.

Giovanni Pierluigi da Palestrina (1525–1494)
O BELLA NINFA MIA

O bella ninfa mia, ch'al fuoco spento	Oi kaunis nymfi, joka herätät sammuneen tulen
Rendi le fiamme, anzi riscald' il gielo	uuteen liekkiin ja sulatat jään.
I fiumi m' affren' e fai stabil' il vento	Pysäytät joen virran ja tyynnytät tuulen

Sanoitusten käännökset: Sanni Antikainen

Nel più turbat' e più commoso cielo
Taccia chi creder vuole
Haver di voi più ragg' e
più splendore
In oriente il sole

Albergo vero del tiranno Amore.

levottomana myrskyävällä taivaalla.
Se, joka haluaa uskoa, vaikenee
saadakseen itselleen
sinun hehkusi
joka loistaa kirkkaampana
kuin idän aurinko,
Amorin, tuon tyrannin,
todellinen koti.

Anon.

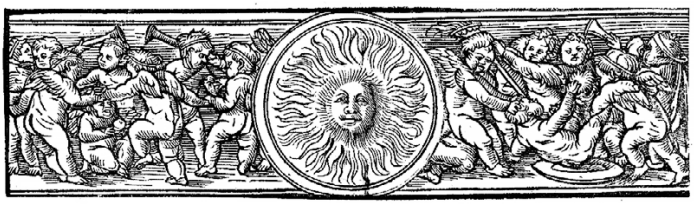
VESTIVA I COLLI *(Palestrina)*

Palestrina

CON DOLC' ALTIER ET AMOROSO CENNO

Con dolc' altier et
amoroso cenno
Risveglia i miei pensieri
un vivo sole
M' incatena il desio,
lusinga il senno,
M' apre le labbra
adesca le parole.
All' apparir di lui subito fenno
Le mie virtuti
semplicette e sole
Riverenz' al suo lum' al suo decoro,
Al bel viso d'amor, ai bei crin d'oro.

Suloisesti, ylevästi ja rakas-
taen nostaa päätään
elävän auringon ajatus
mielessäni.
halu kahlitsee minut,
imartelee mieltäni,
avaa huuleni ja houkut-
taa esiin sanat.
Hänen ilmestyttyään
omistautuivat harvat yk-
sinkertaiset hyveeni
hänen valolleen ja kauneudelleen,
ihanille, rakastettaville kasvoilleen
ja kultaisille kiharoilleen

AHI CHE QUEST'OCCHI MIEI

Ahi, che questi occhi miei
ch' erano lieti
Son diventati fonti di dolore,
Che versan giorno e notte
amaro humore.
¶Ahi, che'l mio petto che
fù pria di ghiaccio
E tutto fuoco qual viva fornace,
Così mi strugge
l'amorosa face.
¶Ahi, che questo mio
cor che fù felice,
È hora oppresso da sì
gran martire,
Che eleggerei per minor
mal morire.
¶Dunque s' ogn' hor non
sei spietato Amore,
Uccidimi io non voglio
altra mercede
Che un infelice amante
altro non chiede.

Voih, että nämä silmäni, jotka
olivat niin onnelliset,
ovat muuttuneet surun lähteiksi,
joka virtaa katkeruudesta
päivin ja öin.
¶Voih, että rintani, joka
ennen oli niin jäinen,
on nyt kuin liekillä palava uuni,
niin kiusaavat minua nuo
ihanat kasvot.
¶Voih, että tämä sydämeni,
joka oli niin onnellinen,
kantaa nyt niin raskasta
tuskan taakkaa
että pienempänä pahana
valitsisin kuoleman.
¶Siksi, jos sinä, Amor, et
ole täysin säälimätön,
tapa minut, en pyydä
muuta armoa,
Onnettomana rakastajana
en pyydä enempää.

Francesco Rognoni Taeggio (?–1626)

PULCHRA ES AMICA MEA *(Palestrina)*

Palestrina

LA CRUDA MIA NEMICA

La cruda mia nemica
Del mio dolor si pasce e si nutrisca;

Minun julma viholliseni
ruokkii itseään tuskallani;

Perché tal' hor sì pia,
La veggio al mio languire
Che parmi udirla dire:
Spera che in breve finirà
il tormento,
E poscia in un momento,
Veggendomi contento,
Mi si mostra sì ria,
Che ancide il fior de la
speranza mia,
Onde è forza ch' io dica:
La cruda mia nemica
Del mio dolor si pasce
e si nutrisca.

Hänellä on tapana
minun kärsiessäni
sanoa minulle jalosti:
toivoakseni kärsimyksesi
helpottaa pian,
Ja sitten seuraavana hetkenä,
kun hän näkee onneni,
hän osoittautuu niin julmaksi
että hän tappaa
toivoni kukan;
Siksi voin sanoa varmaksi:
Minun julma viholliseni
ruokkii itseään
tuskallani.

DOLOR NON FÙ

Dolor non fù, ne fia,
Che pareggiar si poss' al dolor mio;
Tant' è noioso e rio,
Che mille volte il dì vorrei la morte.

Ma mia spietata sorte
Non vuol, fiera crudel, che
io moro ancora,
Perché a voi ogni hora
Avanti i miei martiri,
Cagion di conservar vostri desiri,
Che son veder in voi
ardente fiamma
Abbruggiar chi vi adora
a dram' a drama.

Sellaista tuskaa ei ole ollut,
eikä tule olemaankaan,
joka olisi minun tuskani vertainen;
Se on niin sietämätön ja järkyttävä,
että tuhat kertaa päivässä
haluan kuolla.
Mutta armoton kohtaloni,
tuo julma peto, ei tahdo
minun kuolevan vielä,
Siksi paljastan jatkuvasti Sinulle
kaiken tuskani,
ruokkiakseni halujasi,
jotka palavat Sinussa
kirkkain liekein,
polttaen pala palalta ne, jotka
jumaloivat sinua.

Orazio Delio

DA COSÌ DOTTA MAN

Da così dotta man
sei stato fatto
Vaghissimo ritratto,
Ch' io non saprei ridir se viva sei
O se fai dolci inganni a
gl' occhi miei
¶Perché d' un guardo almen
non mi contenti,
Se respiri e se senti?
Ma se m' inganna troppo
industre l' arte.
Ond' avvien che m' infiammi
in ogni parte?
¶Ohimé che guarda
honestamente, e tace,
E tacendo mi sface,
Che dalla fredda neve
del bel volto
Nasce l' ardor, che ho in
mezzo al petto accolto.
¶Deh, concedimi Amor,
se tanto puoi,
Quanto si tien fra noi
Che viva e parli questa
imagin bella,
Ma non fia cruda a me,
ne a te rubella.

Niin taitavalla kädellä
sinut on luotu,
kaunis muotokuva,
etten osaa sanoa, oletko elossa
vai niin viehkeä että silmäni
pettävät minut.
¶Miksi en voi nähdä
yhdellä silmäyksellä
hengitätkö ja kuunteletko?
Ja jos käden taituruus
minua huijaakin,
Kuinka voin tuntea niin
liekehtivää paloa?
¶Voih! Katseesi on niin
avoin, mutta vaikenet,
ja hiljaisuutesi tuhoaa minut,
Kauniiden kasvojesi lu-
menvalkea kylmyys
sytyttää rintaani terve-
tulleen hehkun.
¶Oi, suo minulle,
Amor, jos voit,
sen minkä kiellät meiltä,
Että tämä kaunis kuva
voisi elää ja puhua
olematta minulle julma ja
saattamatta sinua häpeään.

Francesco da Milano (1497–1543)
RICERCAR QUARTO
FANTASIA

Rognoni Taeggio
IO SON FERITO, AHI LASSO *(Palestrina)*

Palestrina
CHIARE FRESCHE ET DOLCE ACQUE

Chiare, fresche et dolci acque,
ove le belle membra

pose colei che sola a me par donna;
gentil ramo ove piacque
(con sospir' mi rimembra)
a lei di fare al bel fiancho colonna;
herba et fior' che
la gonna
leggiadra ricoverse
co l'angelico seno;
aere sacro, sereno,
ove Amor co' begli occhi
il cor m'aperse:
date udïenzia insieme
a le dolenti mie
parole extreme.
S'egli è pur mio destino,
e 'l cielo in ciò s'adopra,
ch'Amor quest'occhi
lagrimando chiuda,
qualche gratia il
meschino
corpo fra voi ricopra,

e torni l'alma al proprio
albergo ignuda.

Kirkkaat, raikkaat ja suloiset purot,
joiden ääressä hän, joka
oli minulle ainoa
usein lepuutti viehkeitä jäseniään;
Lempeä oksa, josta hän iloiten
(huokailen muistolle)
tapasi ottaa tukea;
ruoho ja kukat, jotka
hänen mekkonsa,
vapaasti hulmuava, peitti
enkelimäisillä laskoksilla;
Ilma, pyhä ja hiljainen,
jossa Amor hänen kauniiden sil-
miensä kautta avasi sydämeni:
Kuunnelkaa kaikki yhdessä
näitä viimeisiä, surun
painamia sanojani.
Jos se on oltava kohtaloni
ja jos taivaat sen toteuttavat,
että Amor sulkee nämä
surevat silmäni,
antakaa armollisesti minun
kurjan ruumiini silloin
tulla haudatuksi tänne
teidän keskuuteenne
ja suokaa alastoman sieluni
palata kotiinsa.

La morte fia
men cruda
se questa spene porto
a quel dubbioso passo:
ché lo spirito lasso
non poria mai in più
riposato porto
né in più tranquilla fossa
fuggir la carne
travagliata et l'ossa.
¶*Tempo verrà anchor forse*
ch'a l'usato soggiorno
torni la fera bella et mansüeta,
et là 'v'ella mi scorse

nel benedetto giorno,
volga la vista
disïosa et lieta,
cercandomi: et, o pieta!,
già terra in fra
le pietre
vedendo, Amor
l'inspiri
in guisa che sospiri
sì dolcemente che mercé m'impetre,
et faccia forza al cielo,
asciugandosi gli occhi
col bel velo.
¶*Da' be' rami scendea*
(dolce ne la memoria)
una pioggia di fior' sovra
'l suo grembo;
et ella si sedea

Kuolema olisi silloin
vähemmän julma
jos voisin kantaa tätä toivoa
kanssani epätietouden portille,
sillä minun sieluparkani
ei voisi koskaan löytää
tyynempää satamaa,
rauhaisampaa hautaa,
jonne jättää uupuneet
lihani ja luuni.
¶Ja ehkä vielä joskus tulee hetki
kun villi rakkaani palaa
tähän tuttuun paikkaan kesynä,
ja siellä missä hän näki
minut ensi kertaa
sinä siunattuna päivänä,
katselee hän toivoen ja
iloiten ympärilleen,
minua etsien: ja, voih surua!
näkee maalliset jäänteeni
kivien joukossa.
Kenties silloin hänen
Amorin innoittamat
suloiset huokauksensa
saavat minut armolliseksi
ja pakottavat taivaan avautumaan
pyyhkiäkseen hunnullaan
hänen kyyneleensä.
¶Näin, kuinka kauniilta oksilta
(suloinen on muisto siitä)
putosi kukkasade
hänen syliinsä;
ja hän istahti alas

humile in tanta gloria,
coverta già de l'amoroso
nembo.
Qual fior cadea
sul lembo,
qual su le treccie bionde,
ch'oro forbito et perle
eran quel dì a vederle;
qual si posava in terra, et
qual su l'onde;
qual con un vago
errore
girando parea dir: Qui
regna Amore.
Quante volte diss'io
allor pien di spavento:
Costei per fermo nacque
in paradiso.
Così carco d'oblio
il divin portamento
e 'l volto e le parole
e 'l dolce riso
m'aveano, et sì diviso
da l'imagine vera,
ch'i' dicea sospirando:
Qui come venn'io, o quando?;
credendo esser in ciel,
non là dov'era.
Da indi in qua mi piace
questa herba sì, ch'altrove
non ò pace.

nöyränä suuresta kunniasta,
peitettynä rakkaudentäyteisiin kukkapilviin.
Jokin kukka putosi
hänen polvelleen,
jotkut hänen vaaleisiin hiuksiinsa,
kultaisilta helmiltä
ne silloin näyttivät;
jotkut laskeutuivat maahan
lepäämään, jotkut aalloille
ja jotkut pyörivät ilmassa
ympäriinsä,
kuin sanoisivat: »Rakkaus
hallitsee täällä».
Niin monesti sanoin
niinä päivinä, kunnioitusta täynnä:
»Totisesti hän syntyi
paratiisissa!»
Ja hänen jumalalliset eleensä,
hänen liikkeensä,
hänen kasvonsa, sanansa ja
suloinen naurunsa
täyttivät minut niin,
että unohdin todellisuuden
ja sanoin huokaisten:
Miten päädyin tänne ja milloin?;
Luulin olevani taivaassa,
en tässä ja nyt.
Siitä lähtien olen rakastanut
tätä vehreää paikka enkä
löydä rauhaa muualta.

Francesco Petrarca

Francesco da Milano
RICERCAR
RICERCAR OTTAVO

Palestrina
SE LAMENTAR AUGELLI

Se lamentar augelli,
o verdi fronde,
Mover soavemente a l'aura estiva,
O roco mormorar di
lucid' onde
S'ode d'una fiorita e fresca riva,
Là ov'io seggia d'amor
pensoso e scriva;
Lei, che'l ciel ne mostrò,
terra nasconde,
Veggio ed odo e intento,
ch'ancor viva
Di sì lontan'a sospir miei risponde.
Deh! Perch' innanzi
tempo ti consume?
Mi dice con pietate. a
che pur versi
Da gli occhi tristi un
doloroso fiume?
Di me non pianger tu:
ch'i miei dì fersi,
Morendo eterni; e ne
l'eterno lume,
Quando mostrai di chiuder
gli occhi apersi.

Jos kuulen lintujen valittavan
tai vihreiden lehtien
liikkuvan lempeästi kesätuulessa,
tai kirkkaiden aaltojen
hiljaista huminaa
kukkivalta, raikkaalta rannalla,
jolla istun kirjoittamassa,
rakkaus ajatuksissani,
onko se hän jonka taivas
minulle näytti, maa kätki
jonka näen, kuulen ja
tunnen, joka elävänä
niin kaukaa vastaa huokauksiini.
»Oi! miksi kuihdut
ennen aikojasi?»,
kysyy hän hellästi. »Ja miksi
yhä virtaa surusilmistäsi
vuolas tuskan joki?»

Älä sure puolestani, sillä
päiväni ovat muuttuneet
ikuisen kuoleman kautta
ikuiseksi valoksi,
ja kun silmäni näyttivät sul-
keutuvan, ne avautuivat.

Francesco Petrarca

Bartolomé de Selma y Salaverde (n. 1595–n. 1638)
VESTIVA I COLLI *(Palestrina)*

Palestrina
VESTIVA I COLLI

Vestiva i colli e le
campagne intorno
la primavera di novelli onori
e spirava soavi
arabi odori,
cinta d'erbe, di fronde
il crin adorno,
quando Licori, a l'apparir
del giorno,
cogliendo di sua man
purpurei fiori,
mi disse in guidardon
di tanti ardori:
A te li colgo et ecco, io
te n'adorno.
❡*Così le chiome mie,*
soavemente
parlando, cinse e in
sì dolci legami
mi strinse il cor, ch'altro
piacer non sente:
onde non fia già mai che
più non l'ami
degl'occhi miei, né fia che
la mia mente
altri sospiri desiando o chiami.

Kevät koristeli ympäröivät
kukkulat ja pellot
vastasyntyneellä kukoistuksella
ja levitti makeita, arabia-
laisia tuoksuja;
Vehreyden ympäröimänä,
lehtien koristamin hiuksin
keräsi Licori aamun-
koitossa
käsiinsä purppura-
kukkia,
ja sanoi minulle
kiusoitellen:
Sinulle minä kerään näitä, näillä
minä koristelen sinut.
❡Näiden suloisten sanojen myötä
laski hän kukkaseppeleen
hiuksilleni ja kietoi sel-
laisiin pauloihin
sydämeni, ettei se halunnut
tuntea mitään muuta:
Siitä lähtien eivät
silmäni
tai mieleni tule koskaan
rakastamaan
tai haluamaan ketään muuta.

Ippolito Capilupi

PE 31.1.2025 KLO 19

METSÄN SULOISESSA VARJOSSA

LUONNON SOINTI
ITALIALAISISSA MADRIGAALEISSA

Laulu- ja soitinyhtye
DUO ACCENTI

Renessanssitraversoconsort
INTRA VIRES

ENSEMBLE NYLANDIA

EFFEA
EUROPEAN FESTIVALS FUND FOR EMERGING ARTISTS

Yhtyeiden kokoonpanot ovat sivulla 6.

Giaches de Wert (1535–1596)
VAGHI BOSCHETTI DI SOAVI ALLORI

Alfonso dalla Viola (1508–1573)
INGIUSTISSIMO AMOR, PERCHÉ SÌ RARO
Diminuutiot Hannah Ely

G. de Wert
CHE GIOVA POSSEDER CITTADIE REGNI
4 osaa

Luca Marenzio (1553–1599)
IN UN BEL BOSCO DI LEGGIADRE FRONDE

L. Marenzio
LIQUIDE PERLE, AMOR DAGLI OCCHI SPARSE
Diminuutiot Giovanni Antonio Terzi

Kappaleiden sanat alkavat sivulta 32.

L. Marenzio
AHI DISPIETATA MORTE!

John Dowland (1563–1626)
WOULD MY CONCEIT THAT FIRST ENFORCED MY WOE

G. de Wert
MA DI CHE DEBBO LAMENTARMI, AHI LASSA

J. Dowland
LASSO VITA MIA, MI FA MORIRE

Alfonso Ferrabosco I (1543–1588)
ZEFIRO TORNA, E'L BEL TEMPO RIMENA

Maddalena Casulana (1544–1590)
VAGHI AMOROSI AUGELLI

Philippe Verdelot (n. 1480/8–n. 1530/40)
ULTIMI MIEI SOSPIRI

Cipriano de Rore(1516–1565)
A LA DOLCE OMBRA DE LE BELLE FRONDI
Diminuutiot Girolamo dalla Casa

IHANAT LEHDOT, PEHMEÄT LAAKERIPUUT

TYÖSTÄESSÄMME TÄTÄ OHJELMAA ELOkuussa 2024 mietimme omia muistojamme puista. Muistan lapsuudestani kuinka ukin pihalla isoon riippakoivuun nojaten katsoin kultaisen auringonlaskun leikkiä sen oksilla. Oli nostettu perunaa, kynsien alla oli multaa. Yhä auringonlaskuja katsellessani mieleeni tulee se maailman kaunein riippakoivu, lempipuuni. Harjoituspäivien päätteeksi hakeuduimme aina Brysselin terasseista kuin vahingossa aina sille vehreimmälle.

Pohdimme, minkälaisen konserttitilanteen haluamme luoda. Kappalevalinnat ja ohjelmajärjestys, instrumentaatio? Dramaturgia, koreografia? Ja aikaa hengittää! Mitkä ohjelman teoksista nivoutuvat luontevasti yhteen, missä kohtaa voisimme puolestaan antaa itsemme ja yleisön hengähtää hetken?

Konsertin ohjelmassa on vahvasti läsnä luonto: metsä, lehvästö, sen kuhiseva elämä – joskus niityt tai avoin taivas. Renessanssitaiteilijat kuvasivat usein *affektien* – tunteiden – elävöittämää sisäistä maisemaa, mutta toisinaan polyfonian siimeksestä kuuluu myös linnunääniä, metsän kasvuston tekstuureja ja kaiken elävän huminaa, hyrinää ja kuhinaa. Haluamme puhaltaa sanoja ja tarinoita henkiin 1500-luvun madrigalisteja imitoiden; leikittelemme äänensävyjä vaihdellen ja koristelemme sävelkulkuja pienempien aikayksiköiden juoksutuksilla ja kuvioilla, *diminuutioilla*.

Yritän jo etukäteen kuvitella konsertti-illan pakkaskelin, sen miltä valot ja varjot näyttävät yleisön silmiin. Öljyän huiluni manteli- ja appelsiiniöljyn sekoituksella – tuoksu on hurmaava. Muistan lukeneeni,

Teksti: Sini Vahervuo

että portugalilaiset toivat appelsiinin Kiinasta 1400-luvulla. Mutta entä ohjelmaamme niin olennaisesti kuuluvat muut tuoksut? Miten autamme yleisöä sukeltamaan antiikista ammentavien renessanssirunoilijoiden kuvailemaan tuoksumaailmaan? Voisimmeko jakaa laakeriseppeleet kaikille? Harmillisesti sellaisia on hankala hankkia keskellä sydäntalven Helsinkiä. Aistiympäristö on siis luotava musiikin kautta. Meillä on onneksi käytössä lauluäänen ja viola da gamban lisäksi useita erikokoisia *traversoja*, puisia renessanssin poikkihuiluja.

Soitamme yhteensä viiden traverson kokonaisuutta, eli *consortia*. Suurimman ja matalimman bassohuilumme ääni on lähinnä matalaa naisääntä tai korkeaa miesääntä; sen matalin ääni on pieni g. Keskikokoisen tenoritraverson matalin ääni on d1, mutta koska huilujen ääniala on niin laaja soitamme neliäänisestä satsista kolme korkeinta ääntä yleensä niillä. Traversoistamme pienin on diskanttitraverso, ja se on äänialaltaan bassohuilua oktaavin korkeampi. Yhtyeemme huilut on rakentanut italialainen GIUSEPPE TARDINO Veronan musiikkimuseon 1500-luvun huilujen mukaan.

Madrigaalien runot vilisevät erilaisia kreikkalaisen mytologian hahmoja: jumalia, puolijumalia ja kuolevaisia, joiden tarinat opetuksineen ja koko ihmiskunnalle yhteisine teemoineen muistuttavat meille lapsuudesta tuttuja satuja. Ohjelman metsää kuvitellessamme mieleemme tuli satu Punahilkasta, ja siitä miten metsässä tuli vastaan susi – tämänkin ohjelman metsässä vaanii sellainen, ja kohtaamme linnunlaulun ja leppoisten tuulten ohella myös tumman synkkiä lehtoja. Minulle tuo Punahilkan metsä on aina ollut kuusimetsä, mutta ehkä se tänään kasvaakin seetriä?

TEOKSET

DE WERTIN viisiääninen madrigaali on kauniin pastoraalinen. Teksti on ritarirunoelmasta, jossa metsän taikalähteestä juoneet rakastuvat ensimmäiseen vastaantulijaan.

Teoskohtaiset tekstit: Vera Plosila • Sini Vahervuo

Giaches de Wert (1535–1596)
VAGHI BOSCHETTI DI SOAVI ALLORI

Vaghi boschetti di soavi
allori,
di palme e d'amenissime mortelle,
cedri et aranci ch'avean
frutti e fiori
contesti in varie forme
e tutte belle,
facean riparo ai fervidi calori
de' giorni estivi con lor
spesse ombrelle;
e tra quei rami con
sicuri voli
cantando se ne Giano
i rosignuoli.

Ihanat lehdot, joissa pehmeät laakeripuut,
palmut ja miellyttävät myrtit,
seetrit ja appelsiinipuut kukkivat
ja kantavat hedelmää
kilvoitellen muodossa
ja kauneudessa,
antavat suojaa kesäpäivien
kamalalta kuumuudelta
tiheillä lehvillään;
ja näiden oksien keskellä
varmoin liikkein
lentävät satakielet laulaen Januksesta

Ludovico Ariosto

Metsä on täynnä tekstuureja, ääntä ja kontrapunktia. Usein sen asukkaat kuuluvat ennen kuin mitään on näkyvissä. Puuston tarjoamaan turvapaikkaan palataan halki ohjelman suojautuen niin porottavalta keskipäivän auringolta kuin ihmissuhteiden myrskyiltä.

Alfonso dalla Viola (1508–1573)
INGIUSTISSIMO AMOR, PERCHÉ SÌ RARO
Diminuutiot Hannah Ely

Ingiustissimo Amor, perché sì raro
corrispondenti fai nostri desiri?
onde, perfido, avvien che t'è sì caro
il discorde voler ch'in duo cor miri?

Julma Amor, miksi niin harvoin
halut toisiaan vastaavat?
Miksi, petollinen, suosit sydämiä,
jotka riidellen epätahtiin lyövät?

Sanoitusten käännökset: Sini Vahervuo, paitsi Vaghi boschetti: Matias Häkkinen • Lasso mia vita: Tuuli Lindeberg • Zephiro Torna: Aale Tynni

Gir non mi lasci al facil
guado e chiaro,
e nel più cieco e maggior
fondo tiri:
da chi disia il mio amor
tu mi richiami,
e chi m'ha in odio vuoi
ch'adori et ami.

Tasaista polkua et
anna kulkea,
vaan syökset minut synk-
kään syvyyteen:
rakkauttani himoitsevan
hylkään
ja vihaajaani rakkaudella
vaalin.

Ludovico Ariosto

Laulettu lyriikka on henkilökohtaista, ja madrigaaleissa siihen sekoittuu ripaus trendikästä melankoliaa. Kertojaääni vaihtelee intiimistä moralistiseen – BEMBON tekstissä urbaani luksus kalpenee vertailussa rakkauteen.

G. de Wert

CHE GIOVA POSSEDER CITTADIE REGNI

4 osaa

Che giova posseder cittadi
e regni,
e palagi abitar d'alto lavoro,
e servi intorno aver
d'imperio degni,
e le arche gravi per molto
tesoro,
esser cantate da sublimi ingegni
di porpora vestir, mangiar
in oro,
e di bellezza pareggiar il sole,
giacendo poi nel letto fredde
e sole?
❡*Ma che non giova aver*
fedeli amanti,

Miksi omistaa kaupunkeja
ja valtakuntia,
asua taiten rakennetuissa linnoissa,
taitavimpien
palvelijoiden
ja pursuavien aarrearkkujen
ympäröimänä,
ylevien laulujen aiheena
purppuravaatteissa, kultaisilta
astioilta syöden,
aurinkoakin kauniimpana,
jos nukkumaan menet
kylmissäsi ja yksin?
❡Onko arvokkaampaa kuin
uskolliset rakastajat,

E con essi partir ogni
pensiero,
I desir, le paure, i risi, i pianti,
E l'ira e la speranza, e 'l
falso e 'l vero,
Ed hor con opre care, hor
con sembianti
Il grave della vita far
leggiero,
E se di rozze in atto, e 'n
pensier vili,
Sovra l'uso mondan vaghe,
e gentili.
¶*Quanto esser vi dee caro*
un huom, che brami
Via più la vostra che la
propria gioia,
Ch'altro che 'l nome vostro
unqua non chiami,
Che sol pensando in voi
tempri ogni noia,
Che più che 'l mondo in
un vi tema, ed ami?
Che spesso in voi si viva,
in se si moia,
Che le vostre tranquille
e pure luci
Del suo corso mortal
segua per duci?
¶*Però che voi non siete*
cosa integra,
Né noi, ma è ciascun del
tutto il mezzo;

keiden kanssa jakaa
jokainen ajatus,
toiveet, pelot, naurut ja kyyneleet,
viha, toivo, petos
ja totuus,
ja jotka hellillä teoilla
ja katseilla
keventävät elämän ras-
kasta taakkaa?
Vaikka olisivatkin vähän
yksinkertaisia,
maailman mittapuulla silti
viehättäviä ja jaloja.
Kuinka kallisarvoinen onkaan
mies, joka haluaa
ilahduttaa ennemmin
Teitä kuin itseään,
joka kutsuu vain
Teidän nimeänne,
joka lievittää kaikki murheensa
ajattelemalla Teitä,
joka pelkää ja rakastaa
Teitä yli maailman,
joka usein elää Teissä ja
kuolee itsessään,
ja joka seuraa Teidän tyyniä
ja puhtoisia silmiänne
elämänsä maallisen
matkan oppaina?
¶Vaikka ette ole
kokonainen,
enkä myöskään minä, vaan
osa kokonaisuutta;

Amor è quello poi che
ne rintegra,
E lega e stringe come
chiodo al mezzo,
Ond' ogni parte gode
e si rallegra,
Tanto che suoi diletti
non han mezzo,
E s'uom durasse molto
in tale stato,
Compitamente diverria beato.

rakkaus on se, joka meidät
yhdistäen täydentää,
vakauttaa ja naulaa
paikoilleen,
niin että jokainen osa kokonaisuudesta nauttii ja riemuitsee
niin paljon, ettei iloilla
ole rajaa.
Ja jos ihminen vain kestäisi
tällaista tilaa pitkään
hän tulisi täydellisen autuaaksi.

Pietro Bembo

Musiikin päätehtävä on *affektien* – tunnetilojen – kuvaaminen. Sen palveluksessa ovat kontrapunkti (melodia/harmonia, eli toisiaan seuraavien ja samanaikaisesti soivien sävelten muodostama kudos), koristelut ja virtuoosiset diminuutiot. Sisäisen maailman kuvittaminen on luonnon imitoimista samalla tapaa kuin metsän sävelmaalailu.

Luca Marenzio (1553–1599)
IN UN BEL BOSCO DI LEGGIADRE FRONDE

In un bel bosco di leggiadre fronde

ch'ombra si fa con le ramose braccia,
amor, che va de l'alme
nostre a caccia,
tese le reti di due trecce
bionde;
Cosí il mio cor, ch'avea
di due gioconde
luci seguita la fallace traccia,

Kauniissa puistikossa
viehkeiden lehvien
haaroittuvien latvojen varjossa
Rakkaus, joka sielujamme metsästää,
viritti verkkonsa vaaleista
palmikoista.
Niin sydämeni, joka oli
seurannut
iloisia silmiä petollisella polulla,

preso restò, com'animal s'allaccia,
ne' bei legami ch'e' ne
l'ombra asconde.
O dolce laccio, o vaghe reti,
o bosco
vezzoso, o cacciator che mi
togliesti
il core, dove l'hai, crudele, ascosto?
Io pur ritorno spesso a
pianger vosco,
ed a cercar tra queste
erbette e questi
vaghi fioretti ov'egli sia
nascosto.

jäi kiinni, kuten eläin ansaan,
kauniisiin siteisiin, jotka
varjo kätki.
Oi ansan sulot, oi verkkojen
viehkeys, oi metsän
ihanuus, oi metsästäjä,
joka sydämeni veit
mihin olet, julma, sen kätkenyt?
Uudestaan palaan luok-
sesi itkemään
ja etsimään näiden
yrttien
ja sulokukkien joukosta,
mihin se on piilotettu.

Torquato Tasso

L. Marenzio
LIQUIDE PERLE, AMOR DAGLI OCCHI SPARSE
Diminuutiot Giovanni Antonio Terzi

Liquide perle, Amor
dagli occhi sparse,
In premio del mio ardore,
Ma, lasso, ohime! che'l core
Di maggior foco m'arse;
Ahi, che bastava solo
A darmi morte il primo
ardente duolo.

Kyynelhelmiä pisaroi
Amorin silmistä
palkkiona palvonnastani
mutta voi! sydämeni
palaa kuumemmalla liekillä;
Ah, se yksin riittää,
tuo ensimmäinen viiltävä tuska,
tuomaan minulle kuoleman.

Tunteiden syventyessä draama synkkenee. Seuraavissa teoksissa käytetty *fryyginen moodi* on moodeista (ns. kirkkosävellajeista) kohtalokkain ja koettu erityisen soveltuvaksi epätoivon ja tuskan säveltämiseen.

Nykymaailmasta katsoen fryyginen sävelasteikko muistuttaa luonnollista molliasteikkoa sillä poikkeuksella, että asteikon kaksi matalinta säveltä muodostavat kokonaisen sijaan puolisävelaskeleen.

L. Marenzio
AHI DISPIETATA MORTE!

Ahi, dispietata morte!
Ahi, crudel vita!
L'una m'ha posto in doglia
E mie speranze
acerbament'ha spente:
L'altra mi tien qua giù
contra mia voglia
E lei che se n'è gita
seguir non posso
Ch'ella no'l consente:
Ma pur ognor
presente
Nel mezzo del mio cor
madonna siede
E qual è la mia vita ella se'l vede.

Voi, armoton kuolema!
Voi, julma elämä!
Yksi on syössyt minut tuskaan
ja katkerasti sammuttanut
toivoni:
Toinen pitää minut täällä
vastoin tahtoani,
enkä voi seurata häntä
joka meni jo edeltä
Sitä hän ei salli:
Silti rakkaani asuu yhä
sydämessäni
ja katselee
elämääni,
tai mitä siitä on jäljellä.

John Dowland (1563–1626)
WOULD MY CONCEIT THAT FIRST ENFORCED MY WOE

Would my conceit that first
enforced my woe,
Or else mine eyes which still
the same increase,
Might be extinct, to end
my sorrows so

Jos mieleni mun,
tuo tuskan alku,
tai silmäni, jotka samaa
vain lisäävät,
sammuisivat, niin päät-
tyisi murheeni

Which now are such as
nothing can release:
Whose life is death, whose
sweet each change of sour,
And eke whose hell
reneweth every hour.
❡*Each hour amidst the*
deep of hell I fry,
Each hour I waste and
wither where I sit,
But that sweet hour wherein
I wish to die,
My hope alas may not
enjoy it yet,
Whose hope is such
bereaved, of the bliss,
Which unto all save me allotted is.
❡*To all save me is free*
to live or die,
To all save me remaineth
hap or hope,
But all perforce,
I must abandon it,
Sith Fortune still directs
my hap a slope,
Wherefore to neither hap
nor hope I trust,
But to my thralls I yield,
for so I must.

johon mikään ei suo
helpotusta:
elonsa, joka on kuoloa ja
katkeria kyyneliä
ja jonka helvetti joka
hetki uusiutuu.
❡Joka hetki helvetin
syvyydessä palan,
joka hetken tuhlaan ja
tärvään missä olenkaan,
mutta tuo suloinen hetki,
jona kuolla tahdon,
toiveeni, voi, eivät siitä
nauttia anna
hänen, jolta toivo on riistetty
siitä autuudesta,
joka kaikille muille jaettu on.
❡Kaikilla muilla vapaus
on elää tai kuolla,
kaikille muille onni,
toivo jää,
pakotettu olen kaikesta
luopumaan,
sillä kohtalo minua yhä
alaspäin ohjaa.
Onneen enkä toivoon
kumpaakaan luota
vaan vankeuteen
pakon alla alistun.

IKAROKSEN tarussa jumalat rankaisevat auringon polttavin sätein sitä joka tähtää ylpeänä liian korkealle – ken kuuseen kurkottaa, se katajaan kapsahtaa. Gentissä syntyneen mutta jo nuoruudestaan Italiassa

asuneen DE WERTIN valitsema *doorisen* moodin konteksti on ylevän pohdiskeleva.

DOWLANDIN sävellys puolestaan on kunnianosoitus italialaisille kollegoilleen, mutta myös sävellystekninen hupailu solfanimineen (re – mi – fa – so – la).

G. de Wert

MA DI CHE DEBBO LAMENTARMI, AHI LASSA

Ma di che debbo
lamentarmi, ahi lassa
fuor che del mio desire irrazionale?
ch'alto mi leva, e si ne
l'aria passa,
ch'arriva in parte ove
s'abbrucia l'ale;
poi non potendo sostener,
mi lassa
dal ciel cader: ne qui finisce
il male;
che le rimette, e di nuovo
arde: ond'io
non ho mai fine al
precipizio mio.

Mutta mistä minun tulisi
valittaa, oi surkeus,
ellei järjettömästä halustani?
Se nostaa minut ylös ja
kuljettaa niin ylös
korkeuksiin kunnes siipeni
palavat.
Sitten, kykenemättä kantamaan
minua, se päästää minut
putoamaan taivaasta – eikä
tuska tähän lopu;
halu nousee yhä uudelleen,
syttyen,
ja yhä uudelleen ja uu-
delleen lankean.

Ludovico Ariosto

J. Dowland

LASSO VITA MIA, MI FA MORIRE

LAS*s*O *vita* MI*a*,
MI FA *mor*I*r*E,
Crudel amor mio cor consume,
Da mille ferite, che mi
fa morir.

Jätä minut, elämäni, saatat
minut kuolemaan,
julma rakkaus riuduttaa sydämeni
tuhansille haavoille, jotka
tappavat minut.

Ahi me, deh, che non mi fa morire.
Crudel amor mi fa sofrir
mille martire.

Voi minua, joka en saa kuolla!
Julma rakkaus saa minut
kärsimään tuhansia tuskia.

❦❦❦

ZEFYROS on länsituulen henkilöitymä ja kevään jumala, jonka puoliso KHLORIS liitetään kukkiin ja poika KARPOS hedelmiin. Olympolaiset jumalat muuttavat kuolevaiset sisarukset PROKNEN ja FILOMELAN linnuiksi väkivaltaisen perhedraaman päätteeksi. JUPITER on taivaan, valon ja ukkosen valtias (*dio*: 'kirkkaus', 'taivas'), jonka tyttäriin lukeutuivat muun muassa vuodenajat, sulottaret (kirkkaus, ilo, kukoistus) ja muusat.

Vuonna 1568 julkaistiin tiettävästi ensimmäinen naisen säveltämä madrigaalikokoelma länsimaisen musiikin historiassa. MADDALENA CASULA omisti kokoelmansa, eli »ensimmäiset hedelmänsä», korkea-arvoiselle ISABELLA DE' MEDICILLE.

Alfonso Ferrabosco I (1543–1588)
ZEFIRO TORNA, E'L BEL TEMPO RIMENA

Zephiro torna, e 'l bel
tempo rimena,
e i fiori et l'erbe, sua dolce
famiglia,
et garrir Progne et pianger
Philomena,
et primavera candida et vermiglia.
❡*Ridono i prati, e 'l ciel*
si rasserena;
Giove s'allegra di mirar
sua figlia;
l'aria et l'acqua et la terra
è d'amor piena;

Käy länsituuli ja ilmat
tuo se oivat,
kukat, ruohot, pääskyjen
huudot se antaa,
tuo satakielten nyyhkytykset
soivat,
valkean ja punaisen kevään kantaa.
❡Taivas seestyy ja niityt
ilakoivat,
ilon Juppiterille tyttären
kauneus antaa.
Kaikki elolliset taas
syttyä voivat,

ogni animal d'amar
si riconsiglia.
Ma per me, lasso, tornano
i piú gravi
sospiri, che del cor profondo
tragge
quella ch'al ciel se ne portò le chiavi;

et cantar augelletti, et
fiorir piagge,
e 'n belle donne honeste atti soavi
sono un deserto, et fere
aspre et selvagge.

rakkaus kulkee ilmaa,
vettä ja rantaa.
Vain minulle palaa
jälleen kaipaukseni
ja sydän huokaa ankean
painon alta.
Taivaaseen vei sen avaimet
hän, ken meni.
Ja linnunlaulu rinteeltä
kukkealta,
sulous naisten tuntuu mielelleni
vain erämaalta,
pedonkarjunnalta.

Francesco Petrarca

Maddalena Casulana (1544–1590)

VAGHI AMOROSI AUGELLI

Vagh' amorosi augelli
Che, sovra gli arbuscelli,
Rinovate gl'antichi vostri amori,
Cantate tra bei
fiori,
Gl'occh'e le bionde chiome
Che fur si dolce nod' a
le mie some,
E di mia Clori a l'onde,
In quest' amate sponde,
Udite l'armonia
Che puo sol' a dolcir
la pena mia.

Hellät rakastavat linnut,
jotka puiden latvoilla
uusitte ikiaikaisen rakkautenne,
laulakaa kauniiden
kukkien keskellä
silmistä ja vaaleista hiuksista,
jotka niin suloisesti solmui-
hin minut kietovat,
ja omasta Khloriistani,
näiden rakkaiden rantojen aalloilla,
kuulkaa harmonia,
joka tekee tuskastani vain
suloisemman.

Jacobo Sannazaro

VERDELOT'N madrigaalissa hengityksen mitta on fyysinen vertauskuva runon tunnemaisemalle.

Philippe Verdelot (n. 1480/8–n. 1530/40)
ULTIMI MIEI SOSPIRI

Ultimi miei sospiri
che mi lasciate fredd' e
senza vita.
Contate i miei martiri
A chi morir mi vede
et non m'aita,
et dite: o beltà infinita,
dal tuo fedel ne caccia
empio martire.
Et se questo gli e grato,
gitene rat' in ciel
a miglior stato,
ma se pietà gli porg'il
vostro dire,
tornat' a me, ch'io non
vorro morire.

Viimeiset huokaukseni,
jotka jätätte minut kylmäksi
ja elottomaksi,
kertokaa tuskastani hänelle,
joka näkee minun kuolevan
muttei minua auta,
ja lausukaa: oi ääretön kauneus,
säästä uskollinen palvelijasi
armottomalta kärsimykseltä.
Ja jos tämä häntä miellyttää,
nousen parempaan paikkaan taivaaseen,
mutta jos sananne herättävät armoa,
palatkaa luokseni, sillä
en tahdo kuolla.

Subliimi, ylevä, on inhimillisen käsityskyvyn ja mittakaavan tuolla puolen. Taivas, vuoret, meri ja aavikko täyttävät kokijansa terveellä pelolla luontoa ja sen luojia kohtaan. Samalla ne avaavat mahdollisuuden ylittää henkilökohtainen ja maallinen.

Cipriano de Rore(1516–1565)
A LA DOLCE OMBRA DE LE BELLE FRONDI
Diminuutiot Girolamo dalla Casa

A la dolce ombra de le belle frondi
corsi fuggendo un dispietato lume
che'n fin qua giù m'ardea
dal terzo cielo;
et disgombrava già di neve i poggi
l'aura amorosa che rinova il tempo,
et fiorian per le piagge
l'erbe e i rami.
Non vide il mondo sì
leggiadri rami,
né mosse il vento mai
sì verdi frondi
come a me si mostrar quel
primo tempo:
tal che, temendo de l'ardente lume,
non volsi al mio refugio
ombra di poggi,
ma de la pianta più gradita in cielo.
Un lauro mi difese allor
dal cielo,
Onde più volte vago
de' bei rami
Da po' son gito per selve
et per poggi;
Né giamai ritrovai tronco
né frondi
Tanto honorate dal superno lume
Che non cangiasser
qualitate a tempo.
Però più fermo ogni or
di tempo in tempo,

Suloisten lehtien varjoon
juoksin pakoon armotonta valoa,
joka kolmannesta taivaasta
minua poltti;
ja lumi jo väistyi kukkuloilta
hellivän tuulen houkutellessa
niityt ja lehtiverhot
kukkimaan.
Maailmassa ei oltu nähty
niin siroja latvoja
eikä tuuli ollut huminoinut
niin vihreissä lehdissä,
kuin silloin, kun ne ensi
kerran näin:
peläten tuota valon paistetta,
en kääntynyt suojaan
kukkuloiden,
vaan taivaan kauneimman puun.
Laakeripuu suojeli minua
silloin taivaalta,
jonka latvuksessa näin
monta kertaa,
metsien ja kukkuloiden
halki kulkeissani;
Mutten koskaan löytänyt
runkoa tai lehtiä
niin ylhäisiä taivaan valon alla,
etteivät ne aikojen kuluessa
olisi muuttuneet.
Ajan kiitäessä ja
vuosien vieriessä,

Seguendo ove chiamar
m'udia dal cielo
E scorto d'un soave e chiaro lume,
Tornai sempre devoto
ai primi rami
E quando a terra son
sparte le frondi
E quando il sol fa
verdeggiar i poggi.
❡*Selve, sassi, campagne,*
fiumi et poggi,
quanto è creato, vince et
cangia il tempo:
ond'io cheggio perdono
a queste frondi,
se rivolgendo poi molt'anni il cielo
fuggir disposi gl' invescati rami
tosto ch'incominciai di veder lume.
❡*Tanto mi piacque prima*
il dolce lume
ch'i' passai con diletto
assai gran poggi
per poter appressar
gli amati rami:
ora la vita breve
e 'l loco e 'l tempo
mostranmi altro sentier
di gire al cielo
et di far frutto, non pur
fior' et frondi.

jos taivaan kutsuvan
kuulen,
valo lempeä kirkkaasti johdattaa
palaamaan puhkeavien
silmujen luokse,
ja maan itävien
versojen
kun aurinko rinteet
viheriöittää.
❡Metsät, kivet, niityt,
joet ja vuoret,
kaikki luotu ajassa
muuttuu:
siis anteeksi pyydän,
vihannat,
jos vuodenkierrot saivat minut
pakenemaan ajan verhomia oksia,
heti kun aloin nähdä valoa.
❡Niin paljon ennen rakastin
tuon valon suloja,
että kuljin ilolla suuret
rinteet
voidakseni lähestyä lat-
voista rakkaimpia:
nyt elämä, paikka ja aika
näyttävät minulle
toisen polun kohota
taivaaseen
ja tuottaa hedelmää, ei
vain vihannoida.

Francesco Petrarca

LA 1.2.2025 KLO 19

PRÆTER RERUM SERIEM

VIERAILUKONSERTTI

Laulu- ja soitinyhtye
ARTE MINIMA
(PORTUGALI)

EMBASSY OF PORTUGAL
IN FINLAND AND ESTONIA

Yhtyeiden kokoonpanot ovat sivulla 6.

Josquin des Prez (n. 1450–1521)
PRÆTER RERUM SERIEM

Manuel Rebelo (n. 1545–1647)
KYRIE
Teoksesta Missa [Præter rerum seriem]

Vicente Lusitano (n. 1520–1561 jälkeen)
EMENDEMUS IN MELIUS

Manuel Rebelo
GLORIA
Teoksesta Missa [Præter rerum seriem]

Vicente Lusitano
SALVE REGINA

Giovanni Pierluigi da Palestrina (1525/6–1594)
SUSCIPE VERBUM VIRGO MARIA

Manuel Rebelo
AGNUS DEI
Teoksesta Missa [Præter rerum seriem]

Vicente Lusitano
PRÆTER RERUM SERIEM

Kappaleiden sanat alkavat sivulta 57.

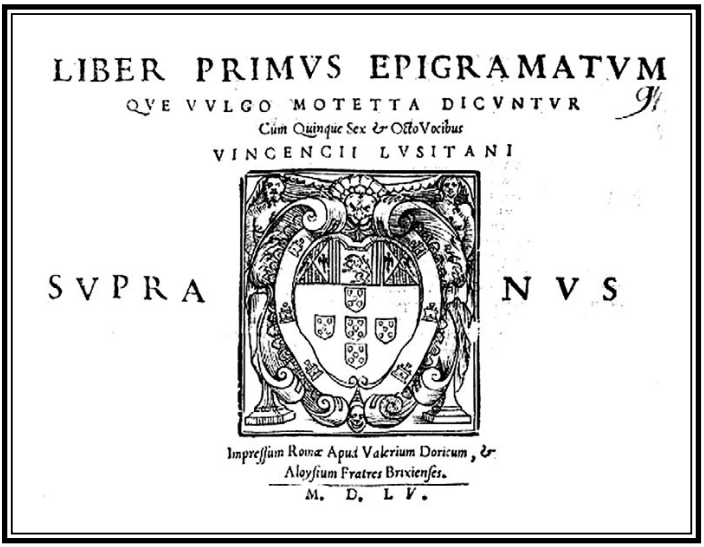
LUONNON JÄRJESTYKSEN TUOLLA PUOLEN

PORTUGALIN ÉVORAN KATEDRAALIN ARKISton käsikirjoituksessa numero 3 on nimettömäksi jäänyt messu, joka on oletettavasti sävelletty 1600-luvun alkupuolella ja attribuoitu MANUEL REBELOLLE. Teoksessa on piirteitä niin sanotusta *parodiamessusta*, mikä tarkoittaa, että siihen on sisällytetty materiaalia toisen säveltäjän jo olemassa olevasta sävellyksestä eri osien kontrapunktisessa kehittelyssä. Rebelo on käyttänyt materiaalina JOSQUIN DES PRÉZIN motettia *Præter rerum seriem*. Vuonna 1519 julkaistu motetti on yksi varhaisen renessanssin merkittävimmistä teoksista, ei ainoastaan Josquinin siinä käyttämien kontrapunktisten tekniikoiden kekseliäisyyden vuoksi, vaan myös siksi, että se toimi esikuvana monille myöhempien sukupolvien säveltäjille.

Näin ollen *Præter rerum seriem* muodostaa tämän ohjelman »musiikillisen DNA:n», ja flaamilaisen Josquinin ja portugalilaisen Rebelon välillä vierähtänyt vuosisata on kuin valtaisa näyttämö, jonka henkilögalleriaan kuuluvat mm. portugalilainen säveltäjä VICENTE LUSITANO, joka julkaisi vastauksen Josquinin motettiin vuonna 1551, sekä GIOVANNI PIERLUIGI DA PALESTRINA, joka vuonna 1569 julkaisi motetin *Suscipe verbum Virgo Maria*, joka sekin perustuu Josquinin materiaaliin.

Ohjelmamme keskeinen hahmo, Vicente Lusitano, on kiistatta aikansa ja kenties koko historian merkittävin portugalilainen säveltäjä. Hänen elämästään tiedetään kuitenkin varsin vähän, ja se on yhä suurelta osin mysteerin peitossa. Ne vähät yksityiskohdat joita hänestä tiedetään, ovat valtaosin peräisin 1600- ja 1700-luvun lähteistä, joita ovat tutkineet mm. MARIA AUGUSTA BARBOSA (1977) ja ROBERT STE-

Teksti: Pedro Sousa Silva • käännös David Hackston

LIBER PRIMVS EPIGRAMATVM
QVE VVLGO MOTETTA DICVNTVR
Cum Quinque Sex & Octo Vocibus
VINCENCII LVSITANI
SVPRA NVS
Impressum Romæ Apud Valerium Doricum, &
Aloysium Fratres Brixienses.
M. D. L V.
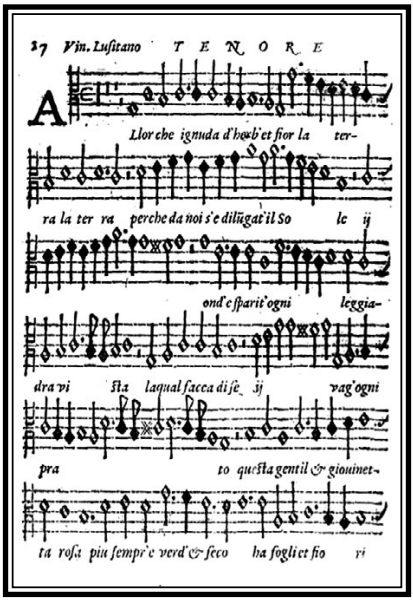
KUVA I. LIBER PRIMUS -TEOKSEN NIMIÖSIVU.

VENSON (1962, 1982). Vicente Lusitano syntyi vuonna 1522 tai aiemmin Portugalin Olivençassa. Kaupungilla oli vahvat siteet Pohjois-Afrikan Ceutaan (joka oli Portugalin hallinnassa vuosina 1415–1580) ja jonka hiippakunnan alaisuudessa Olivença oli vuosina 1513–1570. Lusitano on todennäköisesti opiskellut musiikkia synnyinkaupungissaan PERO BRUJELIN johdolla, joka saattoi olla sama henkilö kuin mm. Coimbran Santa Cruzin luostarin 1500-luvun käsikirjoituksessa mainittu »Bruxel».

Eräässä 1600-luvun lähteessä Lusitanoa kuvataan termillä *'pardo'*, mikä antaa hänelle kunnian, Robert Stevensonin sanoin, »ensimmäisenä mustana säveltäjänä, jonka teoksia on julkaistu». Lisäksi hänen teoksensa *Liber Primus Epigramatum* (Rooma, 1551) on ensimmäinen Portugalin ulkopuolella julkaistu portugalilaisen säveltäjän teoskokoelma. Hänen tutkielmansa *Introduttione facilissima, et novissima, di canto fermo, figurato, contraponto semplice* ('Helppo ja uusi johdatus cantus firmukseen, kuviointiin ja yksinkertaiseen kontrapunktiin') julkaistiin ensimmäisen kerran Roomassa vuonna 1553, ja siitä ilmestyi

INTRODVTTIONE
FACILISSIMA, ET NOVISSIMA, DI CANTO
FERMO, FIGVRATO, CONTRAPONTO
SEMPLICE, ET INCOMCERTO,
CON REGOLE GENERALI PER FAR FVGHE
DIFFERENTI SOPRA IL CANTO FERMO,
A II. III. ET IIII. VOCI, ET COMPOSITIONI,
PROPORTIONI, GENERI, & DIATONICO,
CROMATICO, ENARMONICO.
COMPOSTA PER VINCENTIO LVSITANO.
VERI TAS.
IN VENETIA
Per Francesco Marcolini. M D LVIII.

KUVA 2. INTRODUZIONE FACILISSIMA -TEOKSEN NIMIÖSIVU.

37 Vin. Lusitano TENORE
A
Llor che ignuda d'herb'et fior la ter-
ra la ter ra perche da noi s'e dilūgat'il So le ij
ond'e sparit'ogni leggia-
dra vi sta laqual facea di se ij vag'ogni
pra to questa gentil & giouinet-
ta rosa piu sempr'e verd'& feco ha fogli et fio ri

KUVA 3. ALLOR CHE IGNUDA, TENORISTEMMA.

myöhemmin painoksia Venetsiassa (1558, 1561) ja mahdollisesti Lissabonissa (1603, nyt kadonnut). Tämäkin teos saa kunnian ensimmäisenä ulkomailla julkaistuna portugalilaisen kirjoittamana musiikillisena tutkielmana.

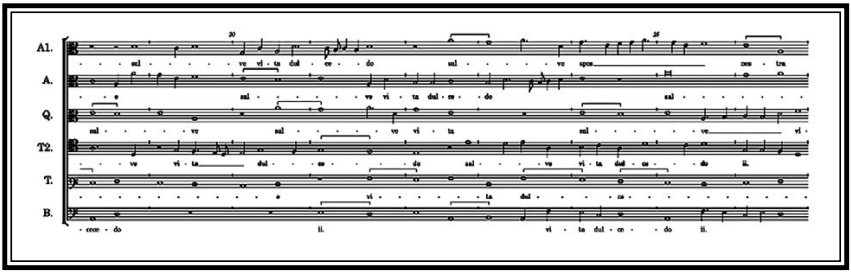
Roomassa oleskelunsa jälkeen Lusitano näyttää menestyneen musiikinopettajana Paduassa ja Viterbossa ennen kuin hän kääntyi protestantiksi vuonna 1561, meni naimisiin ja matkusti Saksaan ja Ranskaan, ehkäpä tavoitellakseen parempia *maestro di cappella* -virkoja (kapellimestari eli kirkon, hovin tai kaupungin musiikkielämän taikka orkesterin tai kuoron johtaja).

Viimeinen epäsuora todiste Lusitanon työstä on kolmiäänisen madrigaalin, *Allor che ignuda d' herb' et fior*, julkaisu kokoelmassa *Il primo libro delle muse, a tre voci*, jonka GIROLAMO SCOTTO painoi Ve-

netsiassa vuonna 1562. *Allor che ignudan* teksti, joka on anonyymi ja kirjoitettu PETRARCAN tyyliin, sekä Lusitanon musiikillinen sovitus viittaisivat hänen olleen kiinnostunut italialaisesta madrigaaliperinteestä.

Vaikka Vicente Lusitanon musiikki on saanut jonkin verran huomiota viime vuosina, suurin osa hänen teoksistaan on edelleen tallentamatta. Nykyään hänet tunnetaan parhaiten kuuluisasta teoreettisesta väittelystä nimekkään säveltäjän ja teoreetikon NICOLÀ VICENTINON kanssa, joka pidettiin Roomassa kesäkuussa 1551. [toim. huom. Tämä väittely oli Auroressa vuonna 2023 kuullun *Näsäviisaat visionäärit* -konsertin aihe.] Väittely keskittyi säveltäjien vastakkaisiin näkemyksiin antiikin Kreikan teoreettisten käsitteiden 1500-luvun tulkinnoista, erityisesti tiettyjen musiikillisten intervallien tarkasta virityksestä – aihe, joka vaatii niin syvällistä musiikillista ymmärrystä ja hienovaraisten sävyerojen kuulemista, että se lähestyy jo ihmisen aistihavaintojen rajoja. Väittelyn tuomareina toimineet paavin kuoron laulajat myönsivät voiton Lusitanolle. Ehkä tämän seurauksena Lusitanoa on pitkään pidetty ensisijaisesti musiikin teoreetikkona. Näin ollen myös musiikkitieteelliset tutkimukset viimeisen 50 vuoden ajalta ovat keskittyneet pääasiassa hänen kirjoituksiinsa, eivätkä niinkään hänen sävellyksiinsä.

On kuitenkin varmaa, että Lusitanon musiikki on ylevää, ja sen tunnuspiirteinä ovat moitteettoman ilmaisuvoimaiset melodiat ja *prosodia* (puheilmaisun äänenpainot ja intonaatio), jotka on kudottu taitavan tiiviiksi polyfoniaksi. GOMBERTIN ja Josquinin vaikutus hänen tyyliinsä on selvä. Lusitanon teokset *Inviolata* ja *Præter rerum seriem* ovat itse asiassa kahdeksanäänisiä vastauksia Josquinin kuuluisille viisi- ja kuusiäänisille moteteille, käyttäen samaa materiaalia uusien tekstuurien rakentamiseen ja musiikillisten narratiivien laajentamiseen. Lusitanon motetit paljastavat kuitenkin myös muita vaikutteita, mikä viittaa siihen, että hän oli hyvin tietoinen aikalaistensa moninaisista musiikkityyleistä. Esimerkiksi *Salve Regina* -sävellyksessä käytetty tekniikka, jossa *cantus firmus* (teoksen punaisena lankana kulkeva sävelmä) esiintyy tasaisina nuotteina bassossa samalla, kun ylemmät äänet luovat aktiivisia ja itsenäisiä kontrapunktisia linjoja, muistuttaa MATEUS DE

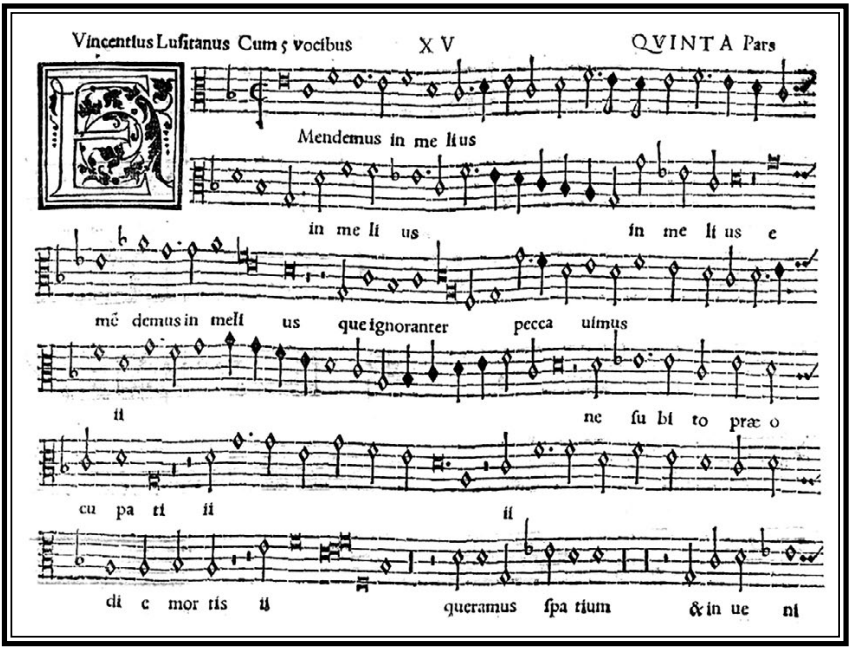
KUVA 4. OTE TEOKSESTA SALVE REGINA. CANTUS FIRMUS ON TENORISTEMMASSA (T.)

ARANDAN opetuksia hänen vuonna 1535 ilmestyneessä tutkielmassaan *Tractado de Canto Mensurable*. Tämä herättää mahdollisuuden, että Lusitano olisi kenties opiskellut Arandan johdolla Évorassa, ja antaa aihetta vertailuihin niinikään Arandan oppilaaksi oletetun MIGUEL DA FONSECAN musiikkiin.

Liber Primus -teokset ovat kiehtovia monella tasolla. *Sum servus* käyttää samaa gregoriaanista melodiaa kuin Palestrinan *Missa Ecce sacerdos magnus* ja näyttää sävelletyn vastaavanlaiseen rituaaliseen tarkoitukseen. *Clamabat autem* asettaa Lusitanon osaksi iberialaisten säveltäjien perinnettä, johon kuuluivat muun muassa ESCOBAR, MORALES ja GUERRERO, jotka kaikki sävelsivät motetteja samasta tekstistä. Lopuksi *Quid montes*, *Liber Primus* -kokoelman ainoa maallinen teos, omaksuu CIPRIANO DE ROREN madrigaalityylin.

Liber Primus Epigramatum painettiin Roomassa vuonna 1551 VALERIO ja LUIGI DORICON toimesta, samaan aikaan kun Vicente Lusitano saapui kaupunkiin 3. tammikuuta, osana uuden portugalilaisen paavin lähettilään AFONSO DE LENCASTREN seuruetta. *Liber Primuksen* omistuskirjoituksen ja *Quid montes* -tekstin perusteella Lusitano toimi ilmeisesti Afonson pojan, 20-vuotiaan DINISIN, musiikinopettajana tai mahdollisesti *maestro di cappellana* vuonna 1551. Dinis matkusti myös Roomaan ja näyttää olleen merkittävä Lusitanon uran tukija:

»Dinisin sielun valtavaa suuruutta ja oikeutetusti ansaittua mainetta ei voida mitata tällä hänelle omistetun teoksen arvolla, vaan ainoas-

KUVA 5. QUINTA PARS TEOKSESTA EMENDEMUS IN MELIUS.

taan Lusitanon vertaamattomalla rakkaudella ja omistautumisella» (*Liber Primuksen* omistuskirjoitus).

On todennäköistä, että Lusitano oli jo säveltänyt nämä motetit ennen saapumistaan Roomaan, mutta ainakin kaksi teosta viittaa epäsuorasti siihen, että ne saattoivat olla sävelletty Roomassa tai juuri ennen hänen saapumistaan: *Quid montes* -teksti, jonka on todennäköisesti kirjoittanut Lusitano itse, viittaa Rooman mytologiaan ja vertaa keskellä Portugalia sijaitsevan Óbidosin kaupungin kukkuloita Rooman kukkuloihin ja lisäksi mainitsee nimenomaisesti myös muuton paikasta toiseen. *Sum servus* puolestaan käyttää samaa *cantus firmusta* kuin Palestrinan *Missa Ecce sacerdos magnus*; voisiko olla mahdollista, että Lusitano kuuli tämän teoksen Roomassa ennen sen julkaisua Valerio Doricon toimesta vuonna 1554?

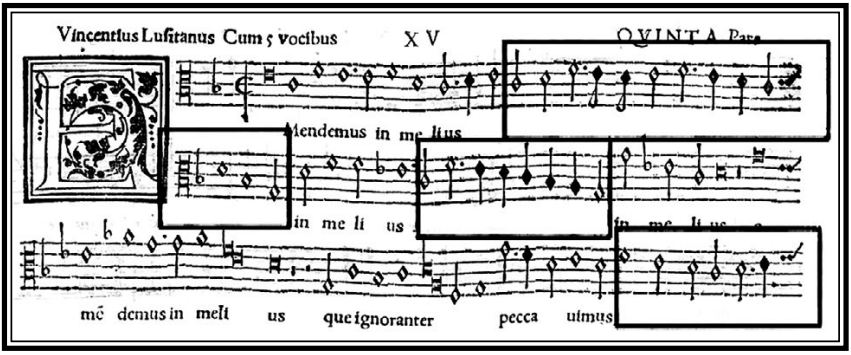
Ainoa säilynyt *Liber Primus* -nuottikirja, jota säilytetään Bayerische Staatsbibliothekissa, on ilmeisen huolellisesti painettu: julkaisu on lähes virheetön ja teosten tekstit ja musiikki on kohdistettu toisiinsa poikkeuksellisen selkeästi.

Kokoelma sisältää 23 motettia, joista useimmat ovat katolisen kirkon vesperin hetkipalvelukseen kuuluvien antifonien ja responsorioiden sävellyksiä. Niiden yksityiskohtainen musiikillinen muotoilu – huomattavan pituuden ja monimutkaisuuden ohella – viittaisi kuitenkin vahvasti siihen, ettei niitä ollut tarkoitettu ainoastaan liturgiseen käyttöön. Sen sijaan nämä teokset vaikuttavat paremmin sopivan *musica reservata* -käytäntöön (tunnetaan myös nimellä *musica secreta*), joka oli 1500-luvun puolivälissä suosittu Italiassa ja Etelä-Saksassa. Tämä tyyli painotti tunneilmaisua ja hienostunutta tekstin käsittelyä, ja sitä esittivät tavallisesti pieni joukko taitavia muusikoita suljetulle yleisölle. Kokoelman nimessä esiintyvä termi 'epigrammi' tukee edelleen ajatusta siitä, että nämä teokset oli suunniteltu runollista ja hermeneuttista pohdintaa varten, ja ne oli todennäköisesti tarkoitettu yksityisiin hartaushetkiin.
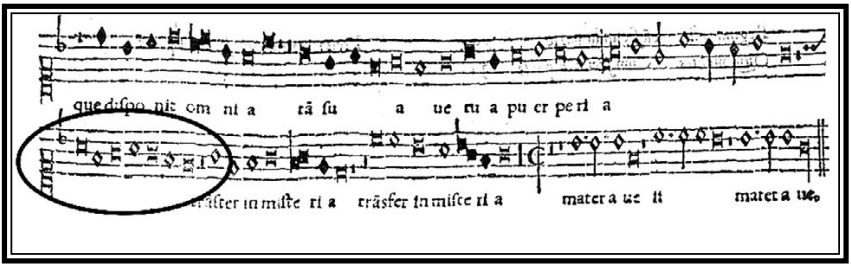
Musica secreta -kontekstissa oli tyypillistä käyttää pehmeä-äänisiä soittimia, kuten nokkahuiluja tai gamboja, ja onkin arveltu, että Lusitanon tiheäkulkuisten väliäänten käyttö saattaa juontaa juurensa soitinvoittoisesta sävellystavasta:

»Toisekseen näiden motettien menestykseen vaikutti negatiivisesti niiden väliäänten vaikeus, jotka sellaisissa moteteissa kuin *Clamabat autem*, *Emendemus in melius* ja *Præter rerum seriem* vaikuttavat olevan sävelletty soittimille.» (Stevenson, 1962)

Nuotin lähempi tarkastelu nosti esiin toisen mahdollisuuden, jota tutkimme työstäessämme näiden motettien hiljattain valmistunutta äänitystä. Kuten aiemmin mainittiin, alkuperäislähteen tekstin asettelu on erittäin tarkkaa, mutta se asettaa samalla haasteita laulajille sanojen pitkien melodialinjojen ja fraasien viimeisten tavujen melismojen vuoksi. Melismalla tarkoitetaan samalla tavulla laulettua monisävelistä sävelkulkua. Havaitsimme, että yksi Lusitanon melodisista omalaa-

KUVA 6. MELISMAATTISIA HÄNTIÄ, ESIMERKKEJÄ.
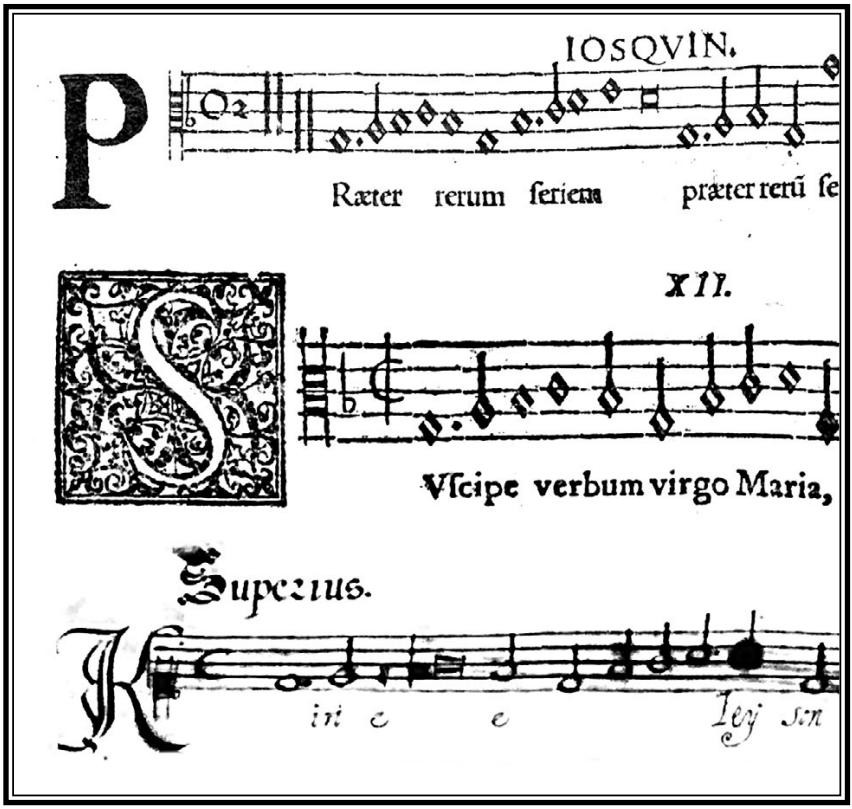

KUVA 7. ESIMERKKI FRAASISTA KOKONAAN VAILLA TEKSTIÄ.

tuisuuksista on »melismaattisten häntien» käyttö fraasin viimeisen sävelen jälkeen. Ne alkavat usein kliseisillä motiiveilla, jotka toistuvat kaikissa äänissä ja moteteissa. Tulkitsemme tämän mahdolliseksi viitteeksi laulun ja soitinäänten välisestä jaosta ja osoitukseksi siitä, että laulaja saattaisi lopettaa ja soitin jatkaa.

Muut outoudet tekstin asettelussa, kuten kokonaan ilman tekstiä kirjoitetut musiikilliset osiot tai samaan tavuun kuuluvien kirjainten erottelu (ilmiö, joka on poikkeavuudessaan täysin ainutlaatuinen), tukevat tätä hypoteesia.

Manuel Rebelo syntyi Avisissa, 100 kilometrin päässä Lusitanon Olivençasta ja 70 kilometrin päässä Évorasta, jonka *maestro di cap-*

KUVA 8. PRÆTER RERIUM SERIEM -MOTIIVI JOSQUININ, PALESTRINAN JA REBELON TEOKSISSA.

pellaksi hänet valittiin vuonna 1596. Vaikka hänen aikalaisensa pitivät häntä yhtenä aikansa parhaimmista portugalilaisista säveltäjistä, suurin osa hänen musiikkituotannostaan ei ole säilynyt näihin päiviin asti. Suurin osa siitä mitä on jäljellä, löytyy Évoran katedraalin arkiston käsikirjoituksesta numero 3, jossa on mm. viisiosainen messu ilman tekijän nimeä, mutta jonka JOSÉ AUGUSTO ALEGRIA on attribuoinut Rebelolle. Teoksessa on parodiamessun piirteitä, ja niin ikään tämäkin teos käyttää pääaiheenaan *soggettoa* tai kontrapunktista aihiota Josqui-

nin *Præter rerum seriem* -motetista. Koska näiden kahden säveltäjän välissä ehti kulua yli 100 vuotta, ja koska myöhemmät säveltäjät (Willaert, Clemens non Papa, Palestrina) ovat käyttäneet samaista *Præter rerum* -motiivia, on mahdotonta tietää, lainasiko Rebelo musiikkia suoraan Josquinilta vai joltakin myöhemmältä säveltäjältä. Varmaksi voidaan kuitenkin sanoa, että hänen messunsa on osoitus repertuaarien kiertokulusta ja siitä, kuinka samaa materiaalia mukautettiin 1620–1640-lukujen maneristiseen tyyliin.

TEOKSET

Josquin des Prez (n. 1450–1521)
PRÆTER RERUM SERIEM

Præter rerum seriem	Tavallisista tavoista poiketen,
parit deum hominem	Jumala ja ihminen syntyy
virgo mater.	neitsytäidistä.
Nec vir tangit virginem	Hän ei ole miestä tuntenut;
nec prolis originem	lapsen alkuperä on
novit pater.	isälle tuntematon.
Virtus sancti spiritus	Mutta Pyhän Hengen voima
opus illud cœlitus	on tuonut tämän
operatur.	taivaallisen tapahtuman todeksi.
Initus et exitus partus tui penitus	Syntymäsi alkua ja loppua,
quis scrutatur?	kuka voisi sitä tietää?
Dei providentia	Jumalan armo,
quæ disponit omnia	joka järjestää kaikki
tam suave.	niin ihanasti;
Tua puerperia	sinun äitiytesi
transfer in mysteria,	esittelee meille mysteerin.
mater ave.	Terve, oi äiti.

Sanoitusten käännökset: Raamattu • messukaava • Mats Lillhannus

Manuel Rebelo (n. 1545–1647)

KYRIE

Teoksesta Missa [Præter rerum seriem]

Kyrie eleison	Herra, armahda
Christe eleison	Kristus, armahda
Kyrie eleison	Herra, armahda

Vicente Lusitano (n. 1520–1561 jälkeen)

EMENDEMUS IN MELIUS

Emendemus in melius	Parantakaamme tekomme,
quae ignoranter	jotka olemme tietämättämme
peccavimus;	tehneet syntiä;
ne subito praeoccupati	ettei kuolemanpäivä meitä
die mortis,	äkisti kohtaisi,
quaeramus spatium poenitentiae,	ja etsisimme aikaa katumukselle,
et invenire non possimus.	mutta emme sitä löytäisi.
Attende, Domine, et miserere;	Katso meihin, Herra, ja armahda;
quia peccavimus	sillä olemme tehneet syntiä
tibi.	sinua vastaan.
Peccavimus cum	Olemme tehneet syntiä
patribus nostris,	isiemme kanssa,
iniuste egimus,	toimineet väärin ja teh-
iniquitatem fecimus.	neet vääryyttä.

Manuel Rebelo

GLORIA

Teoksesta Missa [Præter rerum seriem]

Gloria in excelsis Deo	Kunnia Jumalalle korkeuksissa
et in terra pax hominibus	ja maassa rauha ihmisille,
bonae voluntatis.	joita hän rakastaa.

Laudamus te,
benedicimus te,
adoramus te,
glorificamus te,
gratias agimus tibi propter
magnam gloriam tuam,
Domine Deus,
Rex caelestis,
Deus Pater omnipotens.
℣ *Domine Fili Unigenite,*
Iesu Christe,
Domine Deus, Agnus
Dei, Fíiius Patris,
qui tollis peccata mundi,
miserere nobis;
qui tollis peccata mundi,
suscipe deprecationem nostram.
Qui sedes ad dexteram Patris,
miserere nobis.
℣ *Quoniam tu solus Sanctus,*
tu solus Dominus,
tu solus Altissimus,
Iesu Christe,
cum Sancto Spíritu:
in gloria Dei Patris.
Amen.

Me ylistämme sinua,
me siunaamme sinua,
me palvomme sinua,
me kunnioitamme sinua,
me kiitämme sinua sinun
suuren kunniasi tähden.
Herra Jumala, taivaal-
linen kuningas,
Jumala, Isä kaikkivaltias;
℣ Herra, ainosyntyinen
Poika, Jeesus Kristus.
Herra Jumala, Jumalan
Karitsa, Isän Poika,
joka pois otat maailman synnin,
armahda meitä.
Joka pois otat maailman synnin,
ota vastaan meidän anomisemme.
Joka istut Isän oikealla puolella,
armahda meitä.
℣ Sillä sinä yksin olet pyhä,
sinä yksin olet Herra,
sinä yksin olet korkein,
Jeesus Kristus,
Pyhän Hengen kanssa
Isän Jumalan kunniassa.
Aamen.

Vicente Lusitano

SALVE REGINA

Salve Regina, mater misericordiae:
Vita, dulcedo, et spes nostra,
salve.

Terve, Kuningatar, laupeuden äiti,
elämämme, ihanuutemme
ja toivomme, terve.

Ad te clamamus, exsules,
filii Hevae.
Ad te suspiramus, gementes
et flentes
in hac lacrimarum valle.
Eia ergo, Advocata nostra,
illos tuos misericordes oculos
ad nos converte.
Et Iesum, benedictum
fructum ventris tui,
nobis post hoc exsilium
ostende.
O clemens: O pia: O
dulcis Virgo Maria.

Sinua me avuksi huudamme,
Eevan maanpaossa elävät lapset,
sinun puoleesi käännymme
vaikeroiden ja itkien
tässä kyynelten laaksossa.
Eijaa, puolustajamme,
käännä laupiaat silmäsi
meihin.
Näytä meille Jeesus, kohtusi
siunattu hedelmä,
tämän maanpakolaisuu-
den ajan jälkeen.
Oi lempeä, oi hurskas, oi
ihana Neitsyt Maria.

Giovanni Pierluigi da Palestrina (1525/6–1594)
SUSCIPE VERBUM VIRGO MARIA

Suscipe verbum Virgo Maria
quod tibi a Domino Per
angelum transmissum est
Concipies et paries Deum
pariter et hominem
ut benedicta dicaris inter
omnes mulieres.
℄*Paries quidem filium*
et virginitatis non patieris
detrimentum
Efficieris gravida
et eris mater semper intacta
ut benedicta dicaris inter
omnes mulieres.

Ota vastaan sana, Neitsyt Maria,
jonka Herra sinulle enkelin
kautta lähetti.
Sinä tulet raskaaksi ja synnytät
Jumalan sekä ihmisen,
jotta sinua kutsuttaisiin siunatuksi
kaikkien naisten joukossa.
℄Sinä synnytät todellakin pojan,
eikä neitsyys kärsi
vahinkoa.
Tulet raskaaksi,
ja olet aina koskematon äiti,
jotta sinua kutsuttaisiin siunatuksi
kaikkien naisten joukossa.

Manuel Rebelo
AGNUS DEI
Teoksesta Missa [Præter rerum seriem]

Agnus Dei, qui tollis
peccata mundi,
miserere nobis.
Agnus Dei, qui tollis
peccata mundi,
dona nobis pacem.

Jumalan Karitsa, joka kannat
maailman synnin,
armahda meitä.
Jumalan Karitsa, joka kannat
maailman synnin,
anna meille rauha.

Vicente Lusitano
PRÆTER RERUM SERIEM

KRISTUS-LAPSI VAPAHTAJANA. PUUPIIRROS, LUCAS CRANACH VANHEMPI (1472–1553).

SU 2.2.2025 KLO 18

MISSA PAPAE MARCELLI

JUHLAKONSERTTI PALESTRINA 500 VUOTTA

Laulu- ja soitinyhtye
I DODICI

Taiteellinen suunnittelu
KARI TURUNEN

yle

Yle Radio 1 lähettää konsertin.

Yhtyeiden kokoonpanot ovat sivulla 6.

Giovanni Pierluigi da Palestrina (n. 1525–1594)

ALKUSOITTO
Ilpo Laspas

SICUT CERVUS • SITIVIT ANIMA MEA
Motetorum liber II 4v. (1587)

AVE REGINA CAELORUM
Motetorum liber VIII (1575)

SALVE REGINA À 6
(opus posth.)

REGINA CAELI À 8

URKUIMPROVISAATIO
Ilpo Laspas

M I S S A • P A P A E • M A R C E L L I
Missarum liber II (1567)
KYRIE
GLORIA
CREDO
SANCTUS
AGNUS DEI

URKUIMPROVISAATIO
Ilpo Laspas

NUNC DIMITTIS À 12
(Oratorio di San Filippo in Santa Maria in Vallicella)

Kappaleiden sanat alkavat sivulta 68.

ERITTÄIN KAUNIS MESSU

HELMIKUUN 2. PÄIVÄNÄ 1594, SIIS TARkalleen 431 vuotta sitten, Sikstiiniläiskappelin päiväkirjaan on kirjattu merkintä:

Tänä aamuna herra Giovanni Pier Loisci, suurenmoinen muusikko, kollegamme ja Pietarinkirkon maestro siirtyi tästä elämästä parempaan. Kaksikymmentäneljä tuntia myöhemmin hänet kannettiin manittuun kirkkoon, saattajina ei ainoastaan kaikki Rooman muusikot, vaan myös suuri kansanjoukko.

Tämä signore GIOVANNI PIER LOISCI oli säveltäjä, jonka tunnemme paremmin nimellä PALESTRINA.

Hän syntyi mitä luultavimmin Roomassa vuonna 1525, mutta sen suhteen meillä on vain epäsuoraa todistusaineistoa. Tärkeimpänä on pidetty MELCHIOR MAJOR -nimisen laulajan muistokirjoitusta, jossa tämä toteaa Palestrinan eläneen 68-vuotiaaksi. Tämä sopii hyvin varhaisimman Palestrinan elämään liittyvän dokumentin kanssa: tämän isoäidin perunkirjoitusdokumentissa vuodelta 1527 mainitaan lapsenlapsi Giovanni. Pierloisci-suku oli lähtöisin Palestrinan kukkulakaupungista, noin 40 kilometriä Roomasta itään, mutta se, että Rooman väestölaskennassa vuosilta 1526–27 mainitaan 12 hengen talouden päämies SANTO DE PRENESTINA, tuntuisi vahvistavan olettamusta, että Rooman kuuluisin säveltäjä myös syntyi siellä.

Siihen nähden, että Palestrina on yksi musiikinhistorian tunnetuimpia nimiä, tietomme hänestä ovat yllättävän hatarat. On jokseenkin varmaa, että hän oli kuoropoikana Rooman Santa Maria Maggiore -basilikassa ja hänen opettajansa siellä olivat ranskalaisia. Samoin tiedämme, että hänen ammatillinen uransa alkoi Palestrinan kaupungin Pyhän Agapiton kirkon urkurina alle 20 vuoden iässä ja että hän avioitui ennen suurta ammatillista onnenpotkuaan palestrinalaisen LUC-

Teksti: Kari Turunen

GIOVANNI PIERLUIGI DA PALESTRINA, KAIVERRUS.
TEOKSESTA DE I CANTORI PONTIFICJ.

REZIA GORIN kanssa. Tuo onnenpotku oli se, että Palestrinan piispa, GIOVANNI DEL MONTE, valittiin paaviksi ja sittemmin JULIUS III:-na tunnettu paavi nimitti vain 26-vuotiaan Giovannin Pietarinkirkon kuoropoikien maestroksi vuonna 1551. Palestrina kaksilapsisine perheineen muutti Roomaan ja vietti loppuelämänsä ikuisessa kaupungissa.

Pietarinkirkon tehtävän lisäksi Palestrina ehti seuraavan runsaan 40 vuoden ja yhdentoista eri paavin aikana toimia musiikinjohtajana (*maestro di cappella*: kirkon, hovin tai kaupungin musiikkielämän sekä kapellin eli orkesterin ja kuoron johtaja)

ja kuoropoikien kouluttajana San Giovanni in Laterano ja Santa Maria in Maggiore -kirkoissa sekä musiikinopettajana ja -johtajana pappisseminaarissa (*Seminario Romano*). Lisäksi hän toimi useamman kesäkauden kardinaali IPPOLITO D'ESTEN musiikinjohtajana Roomassa ja Tivolissa (Villa d'Estessä). Palestrina ehti 30-vuotiaana toimia jopa puolisen vuotta unelmatyössään laulajana paavin kuorossa. Tämä ura katkesi paavin vaihdokseen: muutenkin tiukan oikeaoppinen ja hurjaluontoinen PAAVALI IV siivosi kesällä 1555 kuoronsa naimisissa olevista laulajista. Palestrina kuitenkin palasi Vatikaaniin Pietarinkirkon musiikinjohtajaksi vuonna 1571 ja toimi siinä tehtävässä kuolemaansa asti.

Vaikuttaa siltä, että Palestrina ymmärsi jo varhain musiikkinsa julkaisemisen arvon. Kirjapainotaito oli musiikissa vielä uudehko ilmiö, ja nuotit jäljittelivät joko arvokkaita ja koristeellisia, käsin kirjoitettuja kuorokirjoja tai yksinkertaisempia stemmavihkoja. Palestrinan tahto oli selvä: hän halusi julkaista mahdollisimman suuren osan teoksistaan upeina kuorokirjoina, ja valitti sitä, että oli joutunut tyytymään vaatimattomiin stemmavihkojulkaisuihin aivan liian usein. Taloudellisesti strategiaa ei voi pitää onnistuneena: kalliita omakustanteita ei ollut helppo myydä riittävää määrää kulujen kattamiseksi. Pidemmän päälle suunnitelma oli onnistunut, sillä Palestrinan teoksista tuli hiljalleen juuri sellaista arvotavaraa kuin hän toivoi. Hänen sävellyksensä dominoivatkin Vatikaanin kuorojen ohjelmistoa vielä monta kymmentä vuotta säveltäjän kuoleman jälkeen.

Palestrinaan ihmisenä ei ole helppo saada otetta. Hänen harvat säilyneet kirjeensä ja omistuskirjoituksensa ovat niin ladattuja renessanssiajan kohteliaisuuksilla, että niiden kirjoittaja katoaa jonnekin tekstin taakse. Ehkä helpointa Palestrina on nähdä, jos hänet sijoittaa erilaisiin rooleihin. Palestrinalla oli monta roolia: hän oli yhtäältä *pater familias*, sukunsa päämies, joka järjesteli lastensa avioliittoja, sijoitti niin myötäjäisiä kuin palkkioitaan asuntoihin ja maakauppoihin, toimi välittäjänä kun vanhin poika etsi muusikon paikkaa, adoptoi kuolleen poikansa lapset ja vastasi sukutalon ja tilusten hoidosta Palestrinassa; hän oli

myös arvostettu säveltäjä, jolle läheisyys paaviin väistämättä avasi ovia, mutta myös asetti rajoja; hän oli kuoropoikien opettaja, jonka työhön kuului myös majoittaa pojat omaan kotiinsa; ja leskeksi jäätyään hän avioitui uudelleen ja hän heittäytyi naimansa lesken turkis- ja viinikauppaan, ja hoiti sitä menestyksellä. Jälkipolvien kannalta on kuitenkin merkittävintä se, että Palestrina oli erittäin tuottelias säveltäjä: yli 100 messua ja 300 motettia, ja lisäksi kymmeniä hymnejä, offertorioita, magnificateja, lamentaatioita ja madrigaaleja. Jos Palestrinan luonteesta ylipäätään voi päätellä säilyneiden dokumenttien valossa jotain, vaikuttaa siltä, että hän oli valtavan toimelias ja aikaansaapa, oli sitten kyseessä perheen talouden turvaaminen tai säveltäminen. Joka tapauksessa pikkukaupungista tulleesta nuorukaisesta tuli 43 vuodessa Rooman tunnetuin ja arvostetuin muusikko.

Palestrinan kirkkomusiikki nautti siis jo hänen elinaikanaan suurta kunnioitusta, joskin melko pienissä piireissä. Palestrinan musiikkia kyllä julkaistiin runsaasti myös ulkomaisissa kokoelmissa, mutta niihin koottiin lähinnä tämän madrigaaleja, jotka oli julkaistu pääosin pseudonyymillä Giannetto. Palestrinan musiikki nousi maailmanmaineeseen vasta paljon myöhemmin. Tämän nousun takana ovat pitkälti musiikinhistorioitsija A.W. AMBROSIN *Geschichte der Musik* (1862–78) sekä kontrapunktioppaat, erityisesti FUXIN *Gradus ad Parnassum* vuodelta 1725 sekä JEPPESENIN *Kontrapunkt* vuodelta 1931, jotka molemmat perustavat renessanssityylin esityksensä Palestrinan teoksiin. Ambros taas hahmotti musiikin renessanssikauden alankomaalaisen koulukunnan tyylin leviämisenä eri puolille Eurooppaa ja erityisesti Italiaa. Ambrosille Palestrinan musiikki oli koko tuon kahden vuosisadan mittaisen kehityksen päätepiste, eräänlainen kokonaisen aikakauden huipentuma. Kun lähes kaikki 1800–1900-luvuilla julkaistut musiikinhistoriat omaksuivat Ambrosin hahmotustavan, Palestrina nousi musiikinhistoriallisessa kaanonissa BACHIN ja MOZARTIN rinnalle, vaikka hänen musiikkiaan esitettiin liturgisen kontekstin ulkopuolella hyvinkin vähän. Oikeastaan vasta 1900-luvun loppupuolen levytykset tekivät Palestrinan teoksia laajemmin tunnetuiksi.

TEOKSET

ALKUSOITTO
Ilpo Laspas

Palestrinan yli 300 motetista tunnetuin lienee *Sicut cervus*. Suurimmassa osassa esityksistä (ja nuottieditioista) siitä on karsittu toinen osa, *Sitivit anima mea*. Tämä kaksiosainen, neliääninen motetti on peräisin toisesta motettikokoelmasta vuodelta 1563. Yksinkertainen ja raikas motetti edustaa Palestrinan tyyliä puhtaimmillaan: jokainen uusi tekstijakso alkaa jäljittelevällä musiikillisella jaksolla ja päättyy neljän äänen kadenssiin, jonka lopussa edeltävän jakson materiaali kietoutuu jo alkavaan uuteen jäljittelevään jaksoon. Vaikutelma, jonka tämä tekniikka synnyttää, on tunne jatkuvasta virrasta. Kun vielä dissonanssien käyttö on suhteellisen vähäistä ja huolellisesti valmisteltua, musiikki tuntuu virtaavan väistämättömällä tavalla kohti päätöstään. Samalla jokainen melodinen linja tuntuu huolellisesti rakennetulta ja orgaaniselta.

SICUT CERVUS · SITIVIT ANIMA MEA
Motetorum liber II 4v. (1587)

Sicut cervus desiderat ad
fontes aquarum:
ita desiderat anima mea
ad te, Deus.
℄ *Sitivit anima mea ad*
Deum fortem vivum:
quando veniam et apparebo
ante faciem Dei?
Fuerunt mihi lacrimae meae
panes die ac nocte,
dum dicitur mihi quotidiae:
Ubi est Deus tuus?

Niin kuin peura janoissaan
etsii vesipuroa,
niin minä kaipaan sinua,
Jumala.
℄ Minun sieluni janoaa
Jumalaa, elävää Jumalaa.
Milloin saan tulla temppeliin,
astua Jumalan kasvojen eteen?
Kyyneleet ovat leipäni
päivin ja öin,
kun minulta alati kysytään:
»Missä on Jumalasi?»

Käännökset: Raamattu · messukaava · Mats Lillhannus

Ave regina on kahdeksanääninen motetti vuonna 1575 julkaistusta motettikokoelmasta. Sen materiaali ei perustu valmiisiin esikuviin ja teokselle antaa erityisen värin sen kahden neliäänisen kuoron epäsuhtaisuus: ylemmän SSAT- ja alemman ATTB -kuoron vuorottelu tuo paastonajan antifoniin jatkuvaa vaihtelua. Kaksi muuta Maria-antifonia, pääsiäisajan *Regina caeli* ja loppuvuoden *Salve regina* säilyivät molemmat käsikirjoituksina aina 1800-luvulle, ensimainittu Collegio Romanon ja jälkimmäinen Pietarinkirkon kuoron arkistossa. Palestrina käyttää molemmissa melodisena aineksena gregoriaanisia antifoneja, minkä hahmottaa helpoiten ylimpien äänien linjoista. Molemmat ovat täynnä virtaavia, Palestrinalle tyypillisiä eleitä ja suurin ero syntyy teosten tekstuureista: Salvessa dominoi täyteläinen kuusiääninen sävelkieli, kun taas *Regina caelin* keskiössä on kahden tasaisen kuoron dialogi ja se sointihuuma, joka syntyy kun kuorot yhdistävät voimansa.

AVE REGINA CAELORUM
Motetorum liber VIII (1575)

Ave Regina coelorum,
Ave Domina Angelorum:
Salve, radix sancta,
Ex qua mundo
lux est orta:
℣ *Gaude Virgo gloriosa,*
Super omnes speciosa,
Vale, o valde decora,
Et pro nobis Christum
[semper] exora.

Ole tervehditty, taivaan kuningatar,
terve, enkeleiden ruhtinatar,
terve, loistava juuri, terve portti,
jonka kautta valo on
tullut maailmaan.
℣ Iloitse, loistava Neitsyt,
kauniimpi kaikkia muita,
hyvästi, oi ihanin,
rukoile puolestamme
Kristusta.

SALVE REGINA À 6
(opus posth.)

Salve Regina, Mater
Misericordiae,

Ole tervehditty, kuningatar, armon äiti,

Vita, dulcedo, et spes nostra,
Salve!
Ad te clamamus,
exsules filii
[H]evae,
Ad te suspiramus, gementes
et flentes,
In hac lacrimarum valle.
Eja ergo, Advocata nostra,
Illos tuos misericordes oculos
ad nos converte
Et Jesum, benedictum
fructum ventris tui,
Nobis, post hoc exilium,
ostende,
O clemens, O pia, O
dulcis Virgo Maria.

elämä, ihanuus ja toivomme,
ole tervehditty!
Sinun puoleesi huudamme,
me Eevan lapset maan-
pakoon tuomitut,
sinun puoleesi huokaamme,
surren ja itkien,
täältä kyynelten laaksosta.
Siispä puolustajamme,
armeliaat silmäsi käännä
puoleemme.
Ja Jeesus, kohtusi siunattu
hedelmä,
valaise meille tämän maan-
pakolaisuuden jälkeen.
Oi armelias, oi hurskas, oi
suloinen Neitsyt Maria.

REGINA CAELI À 8

Regina coeli laetare,
Alleluia.
Quia quem meruisti
portare, Alleluia.
Resurrexit sicut dixit,
Alleluia.
Ora pro nobis Deum.
Alleluia.

Taivaan kuningatar,
iloitse, halleluja.
Sillä hän jota ansaitsit
kantaa, halleluja,
on noussut niinkuin
luvattiin, halleluja.
Rukoile puolestamme
Jumalaa. Halleluja.

URKUIMPROVISAATIO

Ilpo Laspas

❦❦❦❦

† Graaf. huom. Konsertin tunnuskuvassa sivulla 62 on otettu taiteellisia vapauksia, ja Palestrina tarjoilee siinä messukirjaansa itse asiassa paavi

PAAVI MARCELLUS II.† KAIVERRUS (N. 1555),
GIULIO BONASONE (C. 1498–1576 JÄLKEEN).

Missa Papae Marcelli on postuumisti saanut sellaisen maineen, jota se ei nauttinut Palestrinan aikoina. Messu ei missään tapauksessa pelastanut katolista kirkkomusiikkia, vaikka sillä olikin osansa yhdessä pienessä näytelmässä, joka käytiin keväällä 1565. Paavin kuoron päiväkirjojen mukaan kuoro kokoontui 28.4. kardinaali VITELOZZIN kotona esittämään kardinaalikollegiolle uutta kirkkomusiikkia, jotta sen jäsenet voisivat tarkkailla missä määrin teosten tekstistä oli mahdollista saada selvää. Palestrinan lisäksi komissio oli tilannut musiikkia kuultavaksi myös VINCENZO RUFFOLTA ja NICCÒLO VICENTINOLTA, mutta näiden osuus jäi myöhemmässä myytinmuodostuksessa unohduksiin.

Marcellus II:n edeltäjä Julius III:lle, mutta kuten kuvasta näkyy, patriarkathan ovat kuin kaksi marjaa!

Tässä myytinmuodostuksessa keskeisessä osassa olivat 1600-luvun alkupuolella ilmestyneet kirjoitukset, joissa ylistettiin Palestrinan ja *Missa Papae Marcellin* osuutta kardinaalikollegion vakuuttajana. Loppusilauksen myytille antoi säveltäjä HANS PFITZNER oopperassaan *Palestrina* (1917), jossa säveltäjä kuvataan vastentahtoisena kirkkomusiikin pelastajana, jonka messu lopulta pelastaa kuolemantuomiolta.

Messun nimi tulee paavi MARCELLUS II:lta. Vaikka Marcelluksen paavius ei kestänyt edes kuukautta keväällä 1555, hän jätti selvästi sen verran merkittävän jäljen Palestrinaan, että tämä nimesi messun Marcelluksen mukaan. Syynä voi olla puhuttelu, jonka Marcellus piti paavin kuoron laulajille pääsiäisen aikoihin 1555. Marcellus moitti kuoron päiväkirjojen mukaan laulajia siitä, että nämä olivat valinneet hartaisiin pääsiäisen palveluksiin asiaankuulumattoman iloiselta kuulostavaa musiikkia ja vaati, että nämä huolehtivat siitä, että teksti tulee aina ymmärretyksi. Vaikuttaa siis siltä, että Palestrina palasi Marcelluksen sanoihin kirjoittaessaan messua kardinaalikollegion tilauksesta ja nimesi messun paavin mukaan. Toinen vaihtoehto on, että messu on sävelletty jo 1550-luvulla ja Palestrina totesi sen soveltuvan hyvin kardinaalien tarpeisiin.

Itse messu ei kokonaisuudessaan nimittäin poikkea mitenkään ratkaisevasti Palestrinan muista messuista, aivan varhaisimpia messuja lukuun ottamatta. Ainoastaan sen *Gloria-* ja *Credo*-osat ovat uutta, tekstikeskeisempää tyyliä, jossa Palestrina ryhmittelee kuusi ääntä aina uusiin ryhmittymiin ja kirjoittaa näille lähinnä homofonista tekstuuria, joissa kaikki teksti lausutaan pääosin yht'aikaisesti. *Kyrie, Sanctus ja Agnus Dei* ovat perinteisempää, virtaavaa tyyliä. Messun päättävän seitsenäänisen *Agnus Dei II*-osan läpi kulkee kaksinkertainen kaanon perinteiseen Cappella Sistina -tyyliin. Messun ensimmäinen säilynyt versio löytyy paavin kuoron kuorokirjasta CS 22 vuodelta 1565 ja se julkaistiin ensi kerran Palestrinan toisessa messukirjassa vuonna 1567. Cappella Sistinan kokoelmissa olevaan painettuun nuottiin on Marcellus-messun ensisivulle joku kirjoittanut: *Missa valde polcherrima est*, tämä on erittäin kaunis messu.

MISSA PAPAE MARCELLI

Missarum liber II (1567)

KYRIE

Kyrie eleison,	Herra armahda,
Christe eleison,	Kristus armahda,
Kyrie eleison.	Herra armahda.

GLORIA

Gloria in excelsis Deo.	Kunnia Jumalalle korkeuksissa
Et in terra pax hominibus bonae voluntatis.	ja maassa rauha ihmisille, joita hän rakastaa.
Laudamus te.	Me ylistämme sinua,
Benedicimus te.	me siunaamme sinua,
Adoramus te.	me palvomme sinua,
Glorificamus te.	me kunnioitamme sinua,
Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam.	me kiitämme sinua sinun suuren kunniasi tähden.
Domine Deus, Rex caelestis,	Herra Jumala, taivaallinen kuningas, Jumala, Isä kaikkivaltias;
Deus Pater omnipotens.	
Domine Fili unigenite,	Herra, ainokainen Poika,
Iesu Christe.	Jeesus Kristus.
Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris.	Herra Jumala, Jumalan Karitsa, Isän Poika,
Qui tollis peccata mundi,	joka pois otat maailman
miserere nobis.	synnin, armahda meitä.
Qui tollis peccata mundi,	Joka pois otat maailman
suscipe deprecationem nostram.	synnin, ota vastaan meidän anomisemme.

Qui sedes ad dexteram
Patris, miserere nobis.
Quoniam tu solus Sanctus.
Tu solus Dominus.
Tu solus Altissimus,
Iesu Christe.
Cum Sancto Spiritu, in
gloria Dei Patris.
Amen.

Joka istut Isän oikealla
puolella, armahda meitä.
Sillä sinä yksin olet pyhä,
sinä yksin olet Herra,
sinä yksin olet korkein,
Jeesus Kristus,
Pyhän Hengen kanssa Isän
Jumalan kunniassa.
Aamen.

CREDO

Credo in unum Deum.
Patrem omnipotentem,
factorem caeli et terrae,
visibilium omnium
et invisibilium.
Et in unum Dominum
Jesum Christum,
Filium Dei unigenitum,
Et ex Patre natum ante
omnia saecula.
Deum de Deo,
lumen de lumine,
Deum verum de Deo vero.
Genitum, non factum,
consubstantialem Patri:
per quem omnia facta sunt.
Qui propter nos homines
et propter nostram salutem
descendit de caelis.
Et incarnatus est de Spiritu Sancto

Uskon yhteen Jumalaan,
Isään kaikkivaltiaaseen,
taivaan ja maan,
kaikkien näkyvien ja näky-
mättömien Luojaan.
Ja yhteen Herraan,
Jeesukseen Kristukseen,
Jumalan ainosyntyiseen Poikaan,
joka ennen aikojen alkua
on Isästä syntynyt,
Jumala Jumalasta,
valkeus valkeudesta,
tosi Jumala tosi Jumalasta,
syntynyt eikä luotu,
joka on samaa olemusta kuin Isä
ja jonka kautta kaikki on tehty.
Meidän ihmisten tähden
ja meidän pelastuksemme tähden
hän astui alas taivaista,
tuli lihaksi Pyhästä Hengestä

ex Maria Virgine:
Et homo factus est.
Crucifixus etiam pro nobis
sub Pontio Pilato:
passus, et sepultus est.
Et resurrexit
tertia die,
secundum scripturas.
Et ascendit in caelum:
sedet ad dexteram Patris.
Et iterum venturus est
cum gloria judicare vivos
et mortuos:
Cujus regni non
erit finis.
Et in Spiritum sanctum Dominum,
et vivificantem:
Qui ex Patre, Filioque procedit.
Qui cum Patre, et Filio
simul adoratur,
et conglorificatur:
Qui locutus est per
Prophetas.
Et unam, sanctam, catholicam
et apostolicam Ecclesiam.
Confiteor unum baptisma
in remissionem peccatorum.
Et expecto resurrectionem
mortuorum
Et vitam venturi saeculi.
Amen.

ja Neitsyt Mariasta
ja tuli ihmiseksi;
meidän edestämme ristiinnaulittiin Pontius Pilatuksen aikana,
kärsi ja haudattiin,
nousi kuolleista kolmantena päivänä
kirjoitusten mukaan,
astui ylös taivaisiin,
istuu Isän oikealla puolella
ja on kunniassa tuleva takaisin
tuomitsemaan
elävät ja kuolleet
ja hänen valtakunnallaan
ei ole loppua.
Ja Pyhään Henkeen, Herraan
ja eläväksi tekijään,
joka Isästä ja Pojasta lähtee,
jota yhdessä Isän ja Pojan
kanssa palvotaan
ja kunnioitetaan
ja joka on puhunut profeettojen kautta.
Ja yhteen, pyhään, katoliseen
ja apostoliseen kirkkoon.
Tunnustan yhden kasteen
syntien anteeksi antamiseksi,
odotan kuolleiden
ylösnousemusta
ja tulevan maailman elämää.
Aamen.

SANCTUS

Sanctus, Sanctus, Sanctus,	Pyhä, pyhä, pyhä
Dominus Deus Sabaoth.	Herra Jumala kaikkivaltias.
Pleni sunt coeli et terra gloria tua.	Täydet ovat taivaat ja maa sinun kunniaasi.
Osanna in excelsis.	Hoosianna korkeuksissa.

AGNUS DEI

Agnus Dei, qui tollis peccáta mundi: miserére nobis.	Jumalan Karitsa, joka pois otat maailman synnin: armahda meitä.
Agnus Dei, qui tollis peccáta mundi: miserére nobis.	Jumalan Karitsa, joka pois otat maailman synnin: armahda meitä.
Agnus Dei, qui tollis peccáta mundi: dona nobis pacem.	Jumalan Karitsa, joka pois otat maailman synnin: anna meille rauha.

URKUIMPROVISAATIO

Ilpo Laspas

Ohjelman päättää 12-ääninen, kolmikuoroinen *Nunc dimittis*. Se on peräisin Oratorio di San Filippo in Santa Maria in Vallicellan arkistosta ja julkaistiin vasta Palestrinan teosten kokonaislaitoksessa 1800-luvun loppupuolella. Palestrina oli ilmeisesti aktiivinen FILIPPO NERIN perustamassa maallikkoveljeskunnassa ja sävelsi musiikkia sen palveluksiin. *Nunc dimittis* edustaa 1500-luvun loppupuolen roomalaista monikuoroista tyyliä, jossa käytetään hyväksi modernisti ilmaistuna surround-efektiä. Lajityypille ominaista ei ole suuri virtaavuus tai virtuoosisuus vaan kuorojen välinen vuorottelu ja osien ja kokonaisuuden tyylikäs hyödyntäminen.

NUNC DIMITTIS À 12
(Oratorio di San Filippo in Santa Maria in Vallicella)

Nunc dimittis servum
tuum, Domine,
secundum verbum tuum in pace:
Quia viderunt oculi mei
salutare tuum
Quod parasti ante faciem
omnium populorum:
Lumen ad revelationem gentium,
et gloriam plebis tuae Israel.

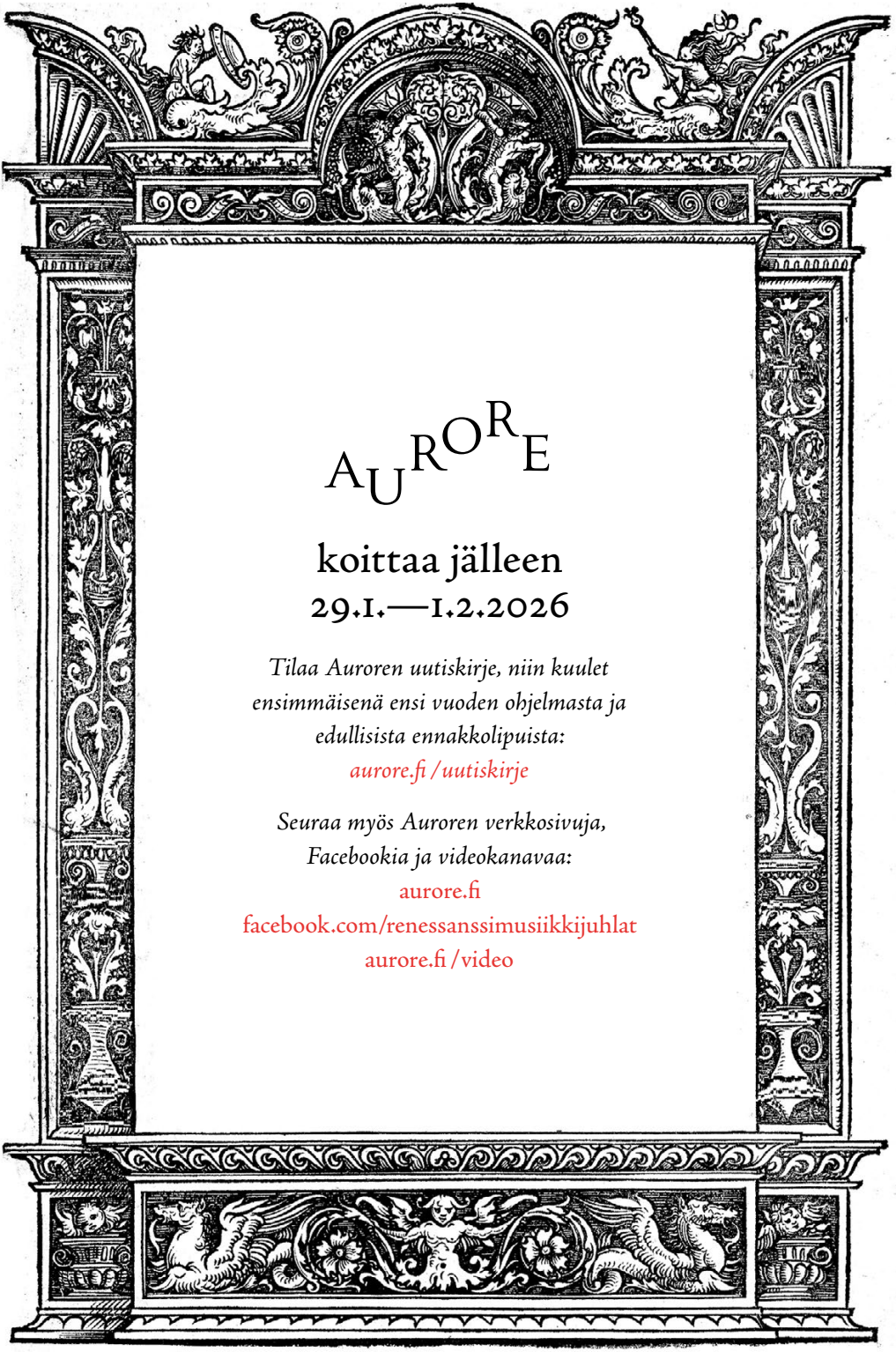
Herra, nyt sinä annat palvelijasi rauhassa lähteä,
niin kuin olet luvannut.
Minun silmäni ovat nähneet
sinun pelastuksesi,
jonka olet kaikille kansoille valmistanut:
valon, joka koittaa pakanakansoille,
kirkkauden, joka loistaa
kansallesi Israelille.
Luukas 2: 29–32

Gloria Patri et Filio, et
Spiritui Sancto:
Sicut erat in principio, et
nunc, et semper,
et in sæcula sæculorum. Amen.

Kunnia olkoon Isälle ja Pojalle
ja Pyhälle Hengelle,
niin kuin oli alussa,
on nyt ja aina.
Ikuisuudesta ikuisuuteen. Aamen.

SOTILAS PILKKAA MURHEIDEN MIESTÄ. PUUPIIRROS (1511?), ALBRECHT DÜRER (1471–1528).

AURORE

koittaa jälleen
29.1.—1.2.2026

Tilaa Auroren uutiskirje, niin kuulet ensimmäisenä ensi vuoden ohjelmasta ja edullisista ennakkolipuista:
aurore.fi/uutiskirje

Seuraa myös Auroren verkkosivuja, Facebookia ja videokanavaa:
aurore.fi
facebook.com/renessanssimusiikkijuhlat
aurore.fi/video